مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی مدیریت شهری و روستایی
شماره ۷۰ . بهار ۱۴۰۲
Urban managment
No.70 Spring 2023
۵۵-۷۵
تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۲/۰۱/۰۸ تاریخ پذیرش نهایی : ۱۴۰۲/۰۱/۱۸

تحلیل قابلیت‌های دهیاری‌ها در مدیریت بحران (مطالعه موردی استان همدان[۱])

رضا موحدی: دانشیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.
مهرداد پویا*: استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.
لیلا زلیخایی سیار: دکتری توسعه کشاورزی، دانشکده کشاورزی، دانشگاه بوعلی سینا، همدان، ایران.

چکیده
دهیاری‌ها یکی از نهادهای محلی در نظام مدیریت روستایی به شمار می‌روند که طی سال‌های اخیر در راستای ساماندهی به وضعیت مدیریت روستایی، تأسیس شدند. هدف پژوهش حاضر تحلیل ظرفیت‌ها و قابلیت‌های دهیاری‌های استان همدان در مدیریت بحران بود که با استفاده از راهبرد پیمایش انجام شد. جامعه آماری این پژوهش شامل دهیاران استان همدان بودند که طبق آخرین آمار ۷۱۶ نفر می‌باشند. از این تعداد ۲۵۰ نفر به شیوه تصادفی به عنوان نمونه آماری انتخاب شدند. قابلیت‌ها و نقش دهیاری‌ها در مدیریت بحران روستاهای استان همدان به کمک نرم‌افزار Smart PLS شناسایی و سپس تحلیل شدند. نتایج نشان داد مهم‌ترین قابلیت‌ها و اقدامات دهیاری‌ها قبل از وقوع بحران شامل مقوله‌های «آموزش»، «هماهنگی سازمانی»، «بهداشتی و درمانی»، در حین وقوع بحران شامل مقوله‌های «اطلاع‌رسانی»، «سازمان‌دهی گروه‌ها» و «اقدامات انتظامی و امنیتی» و پس از بحران شامل اقدام‌های «بازسازی»، «ارزیابی خسارت‌ها» و «تسهیلات و خدمات» می‌باشند. برگزاری دوره‌های آموزشی پودمانی برای آماده‌سازی دهیاران، استفاده از سامانه‌های پیش‌آگاهی و به‌کارگیری ظرفیت‌های رسانه‌های اجتماعی برای افزایش توانایی مدیریت بحران در مناطق روستایی برای افزایش ظرفیت دهیاری‌ها در مدیریت بحران مناطق روستایی ضروری است.

واژگان کلیدی: مدیریت بحران، دهیاری‌ها، روستاهای استان همدان، توسعه روستایی.

Analysis of the capabilities of rural governorates for crisis management (a case study of Hamedan province)

Abstract
Rural governorates are one of latest local institutions in the rural management system, which were established in recent years in order to organize the obvious gap of rural management. The purpose of this study was to analyze the capabilities of Hamadan's rural governorates for crisis management, which was done by a surveying strategy. The statistical population of this study included rural governors of Hamedan province, which according to the latest statistics were 716 people. A sample of 250 participants were selected via systematic random sampling. The capabilities of rural governors in rural crisis management were identified and then analyzed using Smart PLS software. The results showed that the most important capabilities of rural governors before the crisis were: "educational", "coordination and organizational ", and "health care". The capabilities during the crisis were recognized as "information", "organizing groups" and "security" measures. Finally, the post-crisis capabilities involved "reconstruction", "damage assessment", and "facilities and services". Providing modular training for rural governors, in establishing emergency mass notification and alerting system, and facilitating specific social media applications seem imperative for improving crisis management in rural areas.

Keywords: Crisis Management, Rural Governors, Hamedan's Rural Areas, Rural Development.

* نویسنده مسؤول m.pouya@basu.ac.ir

۱- این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی با عنوان «بررسی نقش و قابلیت دهیاری‌ها در مدیریت بحران روستاهای استان همدان» در استانداری همدان می‌باشد.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

مقدمه

مدیریت بحران به مجموعه اقداماتی گفته می‌شود که پیش از وقوع، هنگام وقوع و پس از وقوع حادثه برای کاهش هر چه بیشتر آثار و عوارض آن انجام می‌گیرد (مختاری و قربانی، ۱۳۹۷). داونپورت و گروور[1] مدیریت بحران را به‌عنوان علمی تخصصی و کاربردی که مستلزم برخورداری از مهارت‌ها، ابزار و عوامل گوناگون است تعریف می‌کنند (Davenport & Grover, 2001). این رشته علمی درواقع پیشگیری، برنامه‌ریزی و ارزیابی برای کاهش و به حداقل رساندن عواقب احتمالی بحران‌هاست (Bang & Few, 2012; OstikMiake, 2011; Marwits et al, 2008). ازاین‌رو، مدیریت بحران همواره موجب کاهش آسیب به جان، مال و محیط می‌شود و لازم است سازمان‌ها در مواقع بحران، با یکدیگر همکاری کنند تا در زمان رخداد حوادث غیرمترقبه، مدیریت بحران به‌طور مؤثر قادر به پاسخ‌گویی به نیازها و شرایط بحرانی باشد (Brown & Sonwa, 2015; Ansu, 2013). با توجه به این‌که استراتژی مدیریت بحران یک استراتژی معطوف به آسیب‌پذیری خاص هر جامعه است و نه یک دانش فنی وارداتی و تقلیدی؛ لذا باید بر اساس ویژگی‌ها و آسیب‌پذیری اجتماعی و اقتصادی هر جامعه طرح‌ریزی و راهبری گردد (Falk, 2013). تولگاهان و هوسیین[2] نیز با بیان این‌که بحران‌ها دارای اثر محلی هستند و رویکردهای مدیریت بحران باید مبتنی بر سطح محلی باشند؛ به بررسی مدیریت بحران اجتماع‌محور پرداخته است. به همین دلیل بحران‌ها درصورتی‌که توسط سازمان‌های محلی در هر منطقه، مدیریت شوند؛ می‌تواند موجب کاهش خسارات و تلفات شده و اثربخش افتد (Tulgahan & Huseyin, 2016; Agrawal, 2008; Manyena, 2006). نهادهای محلی به شیوه‌های مختلف می‌توانند اثرات بحران‌ها و آسیب‌پذیری را از ابعاد مختلف کاهش دهند (Uphoff & Buck,2006). در چنین شرایطی این مؤسسات دانش و تجربه را کسب نموده و ذخیره می‌کنند؛ موجب انعطاف‌پذیری در حل مسئله می‌شوند و سازگاری و انعطاف‌پذیری افراد را برای مقابله با بحران افزایش می‌دهند (Walker et al, 2006). دولت‌های محلی با تدوین سیاست‌های لازم و رویه‌های مشخص برای پاسخگویی مؤثر در شرایط بحران و پیامدهای آن، در مدیریت بحران نقش اساسی ایفا می‌کنند (Kapucu et al, 2014; Henstra, 2010; Shapiro, 2007).

با توجه به این که مناطق روستایی، به‌طور نسبتاً دائمی، با دگرگونی‌ها و تحولات غیرمنتظره روبه‌رو هستند جزء مناطق آسیب‌پذیر و مستعد خطر محسوب شده و بحران‌ها همواره آسیب‌ها و تلفات سنگین‌تری به دنبال دارند (Phillips, 2010). کاهش خسارت‌ها و آسیب‌های مربوط به بحران‌ها در این مناطق نیازمند مدیریت است که از طریق مجموعه فعالیت‌های پیوسته و مداوم و آمادگی لازم برای مقابله حاصل می‌شود (Malalgoda et al, 2010; Liu et al, 2006). دهیاری‌ها به‌عنوان نهاد مدیریت روستایی در سطح محلی، امکان مناسبی برای پیگیری، زمینه‌سازی و تداوم برنامه‌های مربوط به ایمنی و مدیریت بحران در جامعه روستایی فراهم می‌کنند. با حضور دهیاری در روستاها، شرایط لازم برای توانمندسازی روستاییان در برابر خطرات و بحران‌های محیطی و آماده کردن آن‌ها برای حفظ جان و مال خود در برابر خطرات انسانی و طبیعی بیش‌ازپیش فراهم است. در این فرصت همکاری سازمان‌ها و نهادهای مرتبط با مدیریت بحران در کشور برای توانمندسازی روستاییان با محوریت دهیاران می‌تواند تأثیرات ژرفی در آماده کردن روستاییان و ایمن‌سازی روستاها در برابر حوادث و بلایای طبیعی و انسانی داشته باشند (موسوی، ۱۳۹۰). تحقیق حاضر به دنبال بررسی نقش دهیاری‌ها در مدیریت بحران در مناطق روستایی استان همدان است. در حال حاضر در استان همدان ۷۱۶ دهیاری وجود دارد که عمده فعالیت آن‌ها خدماتی و عمرانی است. با توجه به نقشی که دهیاری می‌تواند در فرآیند مدیریت بحران و توانمندسازی روستایی برای مواجهه با بحران داشته باشد؛ لازم است که نقش آن‌ها در مدیریت بحران در مناطق روستایی مورد بحث و بررسی قرار گیرد. بنابراین مسئله اصلی که این پژوهش بر اساس آن شکل گرفته است در مرحله اول پاسخ به بروز بحران‌های طبیعی مثل سیل و زلزله در سطح روستاهای استان همدان است که تاب‌آوری کمتری نسبت به سایر نقاط دارا هستند. در مرحله بعدی لزوم کشف و شناسایی توانمندی‌ها و قابلیت‌های بالفعل و بالقوه دهیاری‌ها در مدیریت بحران روستاهای استان همدان است. تا درنهایت از این طریق ابتدا راهکارهای مناسب در زمینه کاهش مخاطرات و آسیب‌های ناشی از بحران‌های آینده (سیل، زلزله و...) در روستاهای استان شناسایی سپس عملیاتی و اجرایی گردند. برای دستیابی به این هدف، اهداف فرعی زیر ترسیم شده‌اند:

۱. تعیین توانمندی‌ها و قابلیت‌های بالفعل و بالقوه دهیاری‌ها در مدیریت بحران
۲. شناسایی نقش دهیاری‌ها جهت توانمندسازی روستاییان در برابر خطرات
۳. ارائه راهکارهای مناسب در زمینه کاهش مخاطرات و آسیب‌های ناشی از بحران‌های آینده (سیل، زلزله و...)

پیشینه تحقیق

در ارتباط با موضوع مدیریت بحران در مناطق روستایی بررسی‌ها و پژوهش‌هایی در سطح جهان و ایران انجام گرفته است که در ادامه به برخی از مهم‌ترین آن‌ها به‌طور خلاصه اشاره شده است. استراب و همکاران (Straub et al, 2020) در مطالعه‌ی خود با عنوان «ارزیابی میزان تاب‌آوری و مقاومت روستاهای ایالت اوکلاهاما نسبت به بحران‌های طبیعی» به این نتیجه دست یافتند

1. Davenport and Grover
2. Tolgahan and Huseyin

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۷۰. بهار ۱۴۰۲
Urban managment
No.70 Spring 2023

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

که جوامع روستایی با تشکیل گروه‌ها و شبکه‌های غیررسمی و تقویت سرمایه‌ی اجتماعی بهتر می‌توانند در برابر بلایای طبیعی مقاومت کنند. نامی (Naomi, 2011) به این نتیجه رسید که تغییرات زمانی و مکانی سیاست‌های توسعه و برنامه‌های بازسازی در هنگام ارزیابی آسیب‌پذیری مردم در یک مکان خاص تأثیر دارد. بررسی و بازبینی عملکرد مدیریت بحران در نواحی روستایی به دلیل کمبود امکانات، ضعف مدیریت و عدم آگاهی ضروری به نظر می‌رسد. نتایج مطالعه مارک و همکاران (Marek et al, 2016) نشان داد که تعامل با مردم فعال محلی نقش مهمی در توسعه مناطق روستایی ایفا می‌نماید. همچنین وجود بودجه و حمایت‌های مالی در توسعه این بخش‌ها مهم است. جانسون‌آوری و همکاران (JohnsonAvery et al, 2016) به ارزیابی عملکرد دولت‌های محلی در مدیریت بحران در ایالات‌متحده پرداختند و به این نتیجه رسیدند که نحوه پاسخگویی دولت محلی به شرایط بحرانی، مدیریت بحران و چگونگی برقراری ارتباط در این شرایط بر رفاه مردم تأثیر می‌گذارد و نظر مردم را در خصوص عملکرد مقامات محلی در شرایط بحرانی شکل می‌دهد. در تحقیق دیگری با عنوان «مدیریت خطر سیل–ساحل در منطقه آلگاروه مرکزی در آفریقای جنوبی» مارتینزگرانا و همکاران (Martinez-Grana et al, 2016) دریافتند که شهرداری منطقه جهت مدیریت مناسب در راستای دفع بحران‌های طبیعی و به‌ویژه خطر سیلاب این محدوده، چندین گروه متخصص را استخدام و در مراکز خطر و بحران مستقر نموده است. درنهایت هم پیشنهاد شد بخش‌ها و مناطق دیگر در معرض خطر کشور نیز ارزیابی و بررسی گردند و سیاست‌های بلندمدت مدیریتی طراحی شود. سانچز–زامورا و همکاران (Sanchez-Zamora et al, 2014) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که در مناطق روستایی به دلیل اینکه از نظر اقتصادی تنوع اقتصادی بیشتری (مثل کارآفرینی، کشاورزی، گردشگری) وجود دارد، همچنین دسترسی بهتری به منابع نظیر زمین و منابع طبیعی دارند و شغل اکثر آن‌ها کشاورزی هست؛ در مواجهه با بحران‌ها تاب‌آوری بالاتری دارند. موریسون (Morrison, 2014) نقش نهادهای محلی در مواجه با چالش‌های مناطق روستایی را برجسته نمود و نشان داد که وجود پشتیبانی مالی، اداری و دموکراتیک و وجود تعامل و ارتباط نهادهای محلی در این زمینه مؤثر است. از طرفی سازمان‌های دولتی و غیردولتی از طریق سرمایه‌گذاری و مداخله خود در مناطق روستایی باعث افزایش عملکرد سازمانی می‌گردند. نتایج مطالعه ناریسونگ و همکاران (Narisong et al, 2015) نشان داد که میان اعتماد اجتماعی روستاییان با نحوه حاکمیت در مناطق روستایی رابطه وجود دارد.

بهمنی و نازک‌تبار (۱۴۰۰) پژوهشی با –هدف بررسی تأثیر سرمایه معیشتی بر تاب‌آوری روستاییان با وقوع یک بحران واقعی به نام شیوع کرونا ویروس با نقش میانجی بهزیستی اجتماعی انجام دادند. جامعه آماری پژوهش حاضر شامل ۱۶۰ نفر از سرپرستان خانوار منطقه چوب‌بست از توابع شهرستان بابل بود که با استفاده از روش سرشماری تمام آن به عنوان نمونه انتخاب شدند. نتایج پژوهش نشان داد سرمایه‌های معیشتی بر تاب‌آوری روستائیان در شرایط کرونا در سطح اطمینان ۹۵ درصد تأثیر مثبت و معناداری دارد. هم‌چنین، سرمایه معیشتی بر بهزیستی اجتماعی و بهزیستی اجتماعی بر بهبود تاب‌آوری روستائیان تأثیر معناداری دارد؛ بنابراین می‌توان با تقویت حمایت‌های اجتماعی و سرمایه‌های معیشتی زمینه را برای بهبود تاب‌آوری روستائیان فراهم نمود. احمدیوسفی و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهش خود به دنبال بررسی میزان اجرای برنامه‌های مدیریت بحران خشک‌سالی در استان کرمان بودند تا با توجه به وضعیت اجرای آن‌ها، راهکارهایی برای توسعه اجرای این برنامه‌ها در مناطق مختلف استان ارائه دهند. نتیجه پژوهش نشان داد که میزان اجرای برنامه‌های مدیریت بحران خشک‌سالی استان کرمان در وضعیتی نامطلوب قرار دارد؛ بنابراین برای رفع کاستی‌ها یا موانع بر سر راه این برنامه‌ها، با اعطای تسهیلات و ساماندهی بازار گیاهان مقاوم به خشکی و مکانیزه کردن سایر مزارع و همچنین آموزش و آگاهی بیشتر به کشاورزان در رابطه با برنامه‌های مدیریت بحران خشک‌سالی، اجرای آن‌ها را در اولویت قرار گیرد. با توجه به نقش مهم مشارکت جوامع محلی در اجرا و توسعه برنامه‌های مدیریت بحران خشک‌سالی، تمرکز بر روی این موضوع در طراحی و اجرای برنامه‌های مدیریت بحران خشک‌سالی و قرار گرفتن مدیریت بحران جامعه‌محور در اولویت سیاست‌گذاری و برنامه‌ریزی ضروری است؛ علاوه بر این، ارزیابی اجرای برنامه‌های مدیریت بحران خشک‌سالی به‌منظور بررسی موفقیت‌ها و شکست‌های این برنامه‌ها به‌عنوان فرایندی مداوم مدنظر قرار گیرد. پریشان (۱۳۹۹) در پژوهشی وضعیت مهارت مدیریت زلزله‌ی ۳۹۴۷ خانوار روستایی شهرستان قزوین را در سطح ۲۹ روستا و مدیر محلی (شورای اسلامی و دهیار) و ۳۸۶ نفر از سرپرستان خانوارها مورد بررسی قرار داد. تحلیل مؤلفه مهارت در بین مدیران و سرپرستان خانوارها نشان داد که مهارت در بعد مهارت ارتباطی در نماگرهای سطح و میزان تعامل گروهی با نهادهای مرتبط (داخلی و بیرونی)، توانایی همدلی و همدردی با افراد آسیب‌دیده در سطح مناسب و بالاتر از حد متوسط گویه‌ها است اما میزان مهارت در بعد مهارت فنی و بازتوانی در اغلب نماگرها و گویه‌ها به‌ویژه در زمینه‌هایی همچون نحوه پیوند مناسب بین فونداسیون و دیوارهای ساختمان، فضای مناسب بین دیوارهای ساختمان، سردر مناسب، پاسخگویی به نیازها در سطح پایین‌تری از حد متوسط قرار دارد. همچنین تحلیل داده‌ها بیانگر ارتباط معنی‌دار مؤلفه‌ی مهارت و سطح تحصیلات و دانش بود. در جدول ۱ خلاصه نتایج حاصل از پیشینه ارائه شده است.

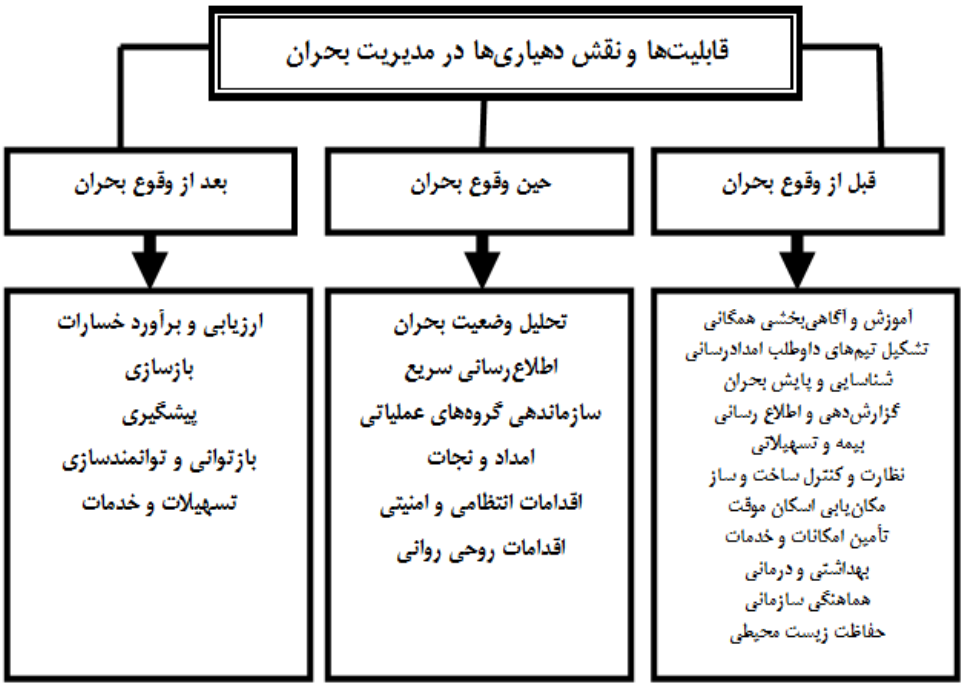
[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

جدول ۱ – خلاصه پیشینه تحقیق داخلی و خارجی

استراب و همکاران (۲۰۲۰)	ارزیابی میزان تاب‌آوری و مقاومت روستاهای ایالت اوکلاهاما نسبت به بحران‌های طبیعی	تصور و برداشت از اینکه سرمایه اجتماعی بین جوامع روستایی و شهری کاهش‌یافته است می‌تواند منجر به بحران‌های اقتصادی و مقاومت در برابر سیاست‌های مدیریت بحران شود. همچنین جوامع روستایی با تشکیل گروه‌ها و شبکه‌های غیررسمی بهتر می‌توانند در برابر بلایای طبیعی مقاومت کنند. هرچقدر روابط درون‌گروهی بین جوامع روستایی بیشتر باشد میزان آسیب‌پذیری آن‌ها در برابر بحران‌های طبیعی بالاتر خواهد بود.
نامی (۲۰۱۱)	مقابله ظرفیت‌ها و معیشت روستایی: چالش‌ها در مدیریت جامعه در معرض خطر در جنوب سریلانکا	به این نتیجه رسید که تغییرات زمانی و مکانی سیاست‌های توسعه و برنامه‌های بازسازی در هنگام ارزیابی آسیب‌پذیری مردم در یک مکان خاص تأثیر دارد. بررسی و بازبینی عملکرد مدیریت بحران در نواحی روستایی به دلیل کمبود امکانات، ضعف مدیریت و عدم آگاهی ضروری به نظر می‌رسد.
مارک و همکاران (۲۰۱۶)	تأثیر حکومت اتحادیه اروپا و سیاست‌های توسعه روستایی در توسعه مناطق روستایی لهستان	نتایج نشان داد که تعامل با مردم فعال محلی نقش مهمی در توسعه مناطق روستایی ایفا می‌نماید. همچنین وجود بودجه و حمایت‌های مالی در توسعه این بخش‌ها مهم است.
جانسون آوری و همکاران (۲۰۱۶)	ارزیابی عملکرد دولت‌های محلی در مدیریت بحران در ایالات‌متحده	نتایج این مطالعه نشان داد که نحوه‌ی پاسخگویی دولت محلی به شرایط بحرانی، مدیریت بحران و چگونگی برقراری ارتباط در این شرایط بر رفاه مردم تأثیر می‌گذارد و نظر مردم را در خصوص عملکرد مقامات محلی در شرایط بحرانی شکل می‌دهد.
مارتینز و همکاران (۲۰۱۶)	مدیریت خطر سیل – ساحل در منطقه آلگاروه مرکزی در آفریقای جنوبی	مهم‌ترین نتایج به دست آمده حکایت از آن داشت که خطر سیل به این منطقه ساحلی پرجمعیت چندین بار آسیب‌های جبران‌ناپذیری وارد ساخته است. لذا شهرداری منطقه مذکور (فارو) بخش آسیب‌پذیر را به محدوده ۸/۸۴ کیلومتر شناسایی و جهت مدیریت مناسب در راستای دفع بحران‌های طبیعی و به‌ویژه خطر سیلاب این محدوده چندین تیم متخصص را استخدام و در مراکز امکان بروز خطر و بحران مستقر نمود.
سانچز زامورا و همکاران (۲۰۱۴)	مناطق روستایی در مواجهه با بحران‌های اقتصادی چگونه موفق عمل می‌کنند؟	در مناطق روستایی به دلیل اینکه از نظر اقتصادی تنوع اقتصادی بیشتری (مثل کارآفرینی، کشاورزی، گردشگری) وجود دارد، همچنین دسترسی بهتری به منابع مثل زمین و منابع طبیعی دارند و کار اکثر آن‌ها کشاورزی هست در مواجهه با بحران‌ها بهتر می‌توانند پیامدهای ناشی از بحران‌ها را از نظر اقتصادی تحمل کنند.
موریسون (۲۰۱۴)	توسعه یک شاخص حکومت منطقه: پتانسیل نهادی در مناطق روستایی	نهادهای محلی نقش مهمی در مواجه با چالش‌های مناطق روستایی ایفا می‌نمایند. همچنین وجود پشتیبانی مالی، اداری و دموکراتیک و وجود تعامل و ارتباط نهادهای محلی در این زمینه مؤثر است. از طرفی سازمان‌های دولتی و غیردولتی از طریق سرمایه‌گذاری و مداخله خود در مناطق روستایی باعث افزایش عملکرد سازمانی می‌گردند.
ناریسونگ و همکاران (۲۰۱۵)	اعتماد اجتماعی و حکومت مردمی در مناطق روستایی چین	نتایج نشان داد که میان اعتماد اجتماعی روستاییان با نحوه حاکمیت در مناطق روستایی رابطه وجود دارد.
بهمنی و نازکتبار (۱۴۰۰)	بررسی تأثیر سرمایه‌های معیشتی بر بهبود تاب‌آوری روستائیان در همه‌گیری کرونا، تبیین نقش میانجی بهزیستی اجتماعی	سرمایه‌های معیشتی بر تاب‌آوری روستائیان در شرایط کرونا تأثیر مثبت و معناداری دارد. هم‌چنین، سرمایه معیشتی بر بهزیستی اجتماعی و بهزیستی اجتماعی بر بهبود تاب‌آوری روستائیان تأثیر معناداری دارد.
احمدیوسفی و همکاران (۱۴۰۰) [۳۰]	بررسی اجرای برنامه‌های مدیریت بحران خشک‌سالی در استان کرمان	برای رفع کاستی‌ها یا موانع بر سر راه این برنامه‌ها، با اعطای تسهیلات و ساماندهی بازار گیاهان مقاوم به خشکی و مکانیزه کردن سایر مزارع و همچنین آموزش و آگاهی بیشتر به کشاورزان در رابطه با برنامه‌های مدیریت بحران خشک‌سالی، اجرای آن‌ها را در اولویت قرار گیرد.
پریشان (۱۳۹۹)	ارزیابی میزان مهارت مدیریت بحران زلزله در بین مدیران محلی و خانوارهای روستایی مطالعه ی موردی: شهرستان قزوین	مهارت در بعد مهارت ارتباطی در نماگرهای سطح و میزان تعامل گروهی با نهادهای (داخلی و بیرونی)، توانایی همدلی و همدردی با افراد آسیب‌دیده در سطح مناسب است اما میزان مهارت در بعد مهارت فنی و بازتوانی در اغلب نماگرها و گویه‌ها به‌ویژه در زمینه‌هایی همچون نحوه پیوند مناسب بین فونداسیون و دیوارهای ساختمان، فضای مناسب بین دیوارهای ساختمان، سردر مناسب، پاسخگویی به نیازها در سطح پایین‌تری از حد متوسط قرار دارد.

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۷۰ . بهار ۱۴۰۲
Urban managment
No.70 Spring 2023

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

شکل ۱- مدل مفهومی تحقیق (قابلیت‌ها و نقش‌های دهیاری در مدیریت بحران) (منبع: یافته‌های پژوهش)

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۷۰ . بهار ۱۴۰۲
Urban managment
No.70 Spring 2023

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر که با هدف تحلیل قابلیت‌ها و توانمندی‌های دهیاری‌ها در مدیریت بحران روستاهای استان همدان انجام شد، از نوع تحقیقات کاربردی بوده و با استفاده از راهبرد پیمایش، انجام شد. جامعه آماری پژوهش حاضر دهیاران استان همدان می‌باشند که تعداد آن‌ها طبق آخرین آمار ۷۱۶ نفر می‌باشد. استان همدان دارای۱۰ شهرستان،۲۴ شهر، ۲۶ بخش، ۷۳ دهستان و ۱۰۶۰ آبادی دارای سکنه است. از این تعداد روستا یا آبادی ۸۸۸ روستا دارای دهیاری و ۱۷۲ آبادی فاقد دهیاری می‌باشند و در مجموع تعداد ۷۱۶ دهیار در سطح استان وجود دارد. جدول ۲ پراکنش دهیاران را در سطح استان همدان نشان می‌دهد.

جدول ۲- پراکنش دهیاران در استان همدان (منبع: دفتر امور روستایی و شوراها، استانداری همدان، ۱۳۹۹)

ردیف	شهرستان	تعداد دهیار	تعداد نمونه
۱	اسدآباد	۵۸	۲۰
۲	بهار	۶۱	۲۱
۳	تویسرکان	۸۳	۲۹
۴	قروه درگزین	۲۵	۹
۵	رزن	۶۶	۲۳
۶	کبودرآهنگ	۱۱۳	۳۹
۷	فامنین	۴۳	۱۵
۸	ملایر	۱۰۱	۳۵
۹	نهاوند	۱۱۳	۳۹
۱۰	همدان	۵۳	۲۰
جمع		۷۱۶	۲۵۰

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

در پژوهش حاضر ابتدا با استفاده از رویکرد کیفی و انجام مصاحبه‌های نیمه‌ساختارمند، قابلیت‌های دهیاری‌ها در مدیریت بحران مورد شناسایی قرار گرفت. مصاحبه با شرکت‌کنندگان، به دو شیوه حضوری و تماس تلفنی انجام شد. در هر دو شیوه، ابتدا راهنمای مصاحبه در اختیارشان قرار می‌گرفت تا در رابطه با موضوع تحقیق، تفکر نموده و تجارب و دانسته‌های خویش را به‌صورت منسجم در اختیار گروه تحقیق قرار دهند. در طی فرآیند مصاحبه، ضمن این‌که پرسش‌های اصلی موجود در برگه راهنمای مصاحبه مطرح می‌شد؛ با توجه به پاسخ‌های مصاحبه‌شوندگان، پرسش‌های دیگری نیز پیش می‌آمد که امکان کسب اطلاعات بیشتر در رابطه با موضوع تحقیق را فراهم می‌نمود. ازاین‌رو، مسیرهای تازه‌ای از پژوهش دنبال می‌شد که از دیدگاه مصاحبه‌شوندگان دارای اهمیت بود و به روشن شدن ابعاد مختلف موضوع کمک می‌نمود. فرآیند گردآوری داده‌ها به‌صورت رفت و برگشتی انجام پذیرفت تا اشباع نظری داده‌ها حاصل شود. اشباع زمانی اتفاق می‌افتد که اطلاعات بیشتر و جدیدتری از مصاحبه‌شونده‌ها حاصل نشود و به‌ندرت نشانگرهای جدید برای سؤالات تحقیق ارائه دهند. در این مطالعه، در مصاحبه ۳۲ ام اشباع اطلاعاتی حاصل شد اما جهت اطمینان از این موضوع، انجام مصاحبه تا مشارکت‌کننده ۳۵ ام ادامه یافت. مشخصات برخی مشارکت‌کنندگان در مصاحبه در جدول ۳ آورده شده است. سپس با بهره‌گیری از پرسشنامه‌ای محقق ساخته که مبتنی بر نتایج مصاحبه و مرور مبانی نظری بود، قابلیت‌های دهیاری‌ها در مدیریت بحران مورد آزمون قرار گرفت. برای بررسی روایی پرسشنامه از نظرات اساتید و متخصصان فن استفاده شد. برای محاسبه پایایی نیز، ۳۰ پرسشنامه از جامعه آماری موردمطالعه در مرحله پیش‌آزمون تکمیل شد و به وسیله آزمون آلفای کرونباخ در برنامه نرم‌افزاری SPSS مورد تأیید قرار گرفت. توصیف داده‌ها با استفاده از آماره‌هایی همچون میانگین، نما، درصد و جداول فراوانی و در بخش آمار استنباطی نیز از آزمون t و تحلیل عاملی تأییدی به کمک نرم‌افزار Smart PLS استفاده شد.

جدول ۳ - مشخصات برخی مشارکت‌کنندگان در مصاحبه

شماره	سازمان	سن	سابقه کاری	مدت اقامت در روستا	رشته تحصیلی
مصاحبه‌شونده ۱	دهیاری خاکو	۳۷	۱۰ سال	۱۰ سال	مدیریت بحران
مصاحبه‌شونده ۲	دهیاری خیرآباد	۳۸	۱۱ سال	۳۵ سال	حقوق
مصاحبه‌شونده ۳	دهیاری ابرو	۴۴	۹ سال	۴۰ سال	عمران روستایی
مصاحبه‌شونده ۴	دهیاری یسرلو	۳۳	۲ سال	۳۳ سال	علوم تربیتی
مصاحبه‌شونده ۵	دهیاری خماجین	۳۵	۴ سال	۳۵ سال	امداد و سوانح
مصاحبه‌شونده ۶	دهیاری کوزره	۳۴	۳ سال	۳۰ سال	عمران روستایی
مصاحبه‌شونده ۷	دهیاری احمدآباد تپه	۴۱	۶ سال	۴۰ سال	مدیریت
مصاحبه‌شونده ۸	دهیاری میلاجرد	۴۶	۱۸	۴۰ سال	عمران روستایی
مصاحبه‌شونده ۹	دانشگاه	۴۹	۱۹	۵	ترویج کشاورزی
مصاحبه‌شونده ۱۰	دانشگاه	۴۹	۲۱	۹	توسعه روستایی
مصاحبه‌شونده ۱۱	مطلع کلیدی	۳۴	۱۱	۱۱	توسعه روستایی
مصاحبه‌شونده ۱۲	مطلع کلیدی	۲۹	۸	۷	معماری
مصاحبه‌شونده ۱۳	مطلع کلیدی	۲۹	۸	۷	معماری
مصاحبه‌شونده ۱۴	مطلع کلیدی	۳۵	۱۰	۹	جغرافیا
مصاحبه‌شونده ۱۵	مطلع کلیدی	۳۷	۱۰	۸	جغرافیا

یافته‌ها

یافته‌های تحقیق نشان داد سن پاسخگویان بین ۲۳ تا ۶۷ سال متغیر است و میانگین سنی آن‌ها ۳۸ سال می‌باشد. بیشترین فراوانی (۹۵/۶) متعلق به دهیاران مرد بود. بررسی وضعیت تأهل جامعه نمونه بیانگر آن بود که ۱۸/۴ درصد مجرد (۲۲ نفر) و ۸۱/۶ درصد متأهل (۹۸ نفر) می‌باشند. بیشترین فراوانی مربوط به تحصیلات دانشگاهی (۶۴ درصد) و کمترین فراوانی نیز متعلق به افرادی با تحصیلات راهنمایی بود (۱/۲ درصد). بررسی جامعه آماری به لحاظ شغل اصلی نشان داد که بیشترین فراوانی یعنی ۶۰/۹ درصد متعلق به افرادی بود که شغل اصلی‌شان دهیاری است و بعد از آن بیشترین فراوانی متعلق به گروه کشاورزان با ۲۵/۳ درصد است. میانگین سابقه کاری جامعه موردبررسی، ۹/۸۵ سال با انحراف معیار ۵/۵۱۸ بود. میانگین سابقه عضویت در گروه‌های امداد و نجات ۲/۵۷ سال می‌باشد (جدول ۴).

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۷۰. بهار ۱۴۰۲
Urban managment
No.70 Spring 2023

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

جدول ٤- آمار توصیفی پاسخگویان

متغیر	سطح	فراوانی	درصد	درصد تجمعی	میانگین	انحراف معیار	میانه	نما (مد)	کمینه	بیشینه
سن	کمتر از ۳۰ سال	۱۲	۱۰/۳	۱۰/۳	۳۸/۵۶	۶/۷۹	۳۹	۴۲	۲۳	۶۷
	بین ۳۰ تا ۵۰	۱۰۵	۸۸/۵	۹۸/۹						
	بیشتر از ۵۰ سال	۳	۱/۱	۱۰۰						
میزان تحصیلات	ابتدایی	۴	۳/۵					تحصیلات دانشگاهی		
	راهنمایی	۲	۱/۲							
	دیپلم	۳۷	۳۱/۴							
	تحصیلات دانشگاهی	۷۷	۶۴							
	مجموع	۱۲۰	۱۰۰							
تعداد اعضای خانوار	کمتر از ۴ نفر	۷۰	۵۷/۵				۴	۴	۲	۱۰
	بین ۴ تا ۶ نفر	۳۸	۳۱							
	بیشتر از ۶ نفر	۶	۴/۶							
	مجموع	۱۱۴	۹۳/۱							
	بدون پاسخ	۶	۹/۶							
وضعیت تأهل	مجرد	۲۲	۱۸/۴					متأهل		
	متأهل	۹۸	۸۱/۶							
شغل اصلی	دانشجو	۱	۱/۱					دهیار		
	کشاورز	۳۰	۲۵/۳							
	کارمند	۳	۲/۳							
	دهیار	۷۳	۶۰/۹							
	ناظر ساختمان	۳	۲/۳							
	آزاد	۱۰	۸							
میزان سابقه کاری	زیر ۱۰ سال	۷۳	۶۰/۹	۶۰/۹	۹/۸۵	۵/۵۱۸	۱۰	۵	۱	۲۵
	۱۰ تا ۲۰ سال	۴۴	۳۶/۸	۹۷/۷						
	بیشتر از ۲۰ سال	۳	۲/۳	۱۰۰						
سابقه عضویت در تعاونی دهیاری	عدم عضویت	۲۶	۲۱/۸	۲۱/۸	۴/۸۶	۳/۸۲۸	۵	عدم عضویت	صفر	۱۵
	کمتر از ۵ سال	۵۲	۴۳/۷	۶۵/۵						
	۵ تا ۱۰ سال	۳۵	۲۸/۷	۹۴/۳						
	بیشتر از ۱۰ سال	۷	۵/۷	۱۰۰						

بخش قابل‌توجهی از افراد (۶۷/۸ درصد) عنوان کردند در حد «زیاد» و «خیلی زیاد» تمایل به همکاری و مشارکت با گروه مدیریت بحران را دارند. در ارتباط با آشنایی با وظایف دهیاری‌ها در مدیریت بحران نیز یافته‌ها بیانگر آن بود که ۵۲/۸ درصد اعلام کرده‌اند که در حد «زیاد» و «خیلی زیاد» با وظایف دهیاری‌ها آشنایی دارند (جدول ۵).

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

جدول ۵- فراوانی پاسخگویان برحسب تمایل به همکاری با تیم بحران و آشنایی با وظایف دهیاری در مدیریت بحران

گویه‌ها	خیلی کم (درصد)	کم (درصد)	متوسط (درصد)	زیاد (درصد)	خیلی زیاد (درصد)
تمایل به همکاری با تیم مدیریت بحران	۲/۳	۲/۳	۲۷/۶	۳۶/۸	۳۱
آشنایی با وظایف دهیاری در مدیریت بحران	۲/۳	۶/۹	۳۷/۹	۳۱	۲۱/۸

تعیین توانمندی‌ها و قابلیت‌های بالفعل و بالقوه دهیاری‌ها در مدیریت بحران

پس از مرور متن مصاحبه‌ها که به‌صورت خط به خط انجام شد، در مرحله‌ی کدگذاری باز حدود ۴۰۰ کد اولیه مفید استخراج گردید. در ادامه با ترکیب و حذف کدهای تکراری دارای فضای مفهومی مشابه، مفاهیم موردنظر به ۲۹۷ کد مفهومی کاهش یافت. این مفاهیم (کدها) به‌نوعی بیانگر قابلیت‌های دهیاری‌ها در مدیریت بحران (قبل از وقوع، حین وقوع و بعد از وقوع بحران) به شمار می‌روند که حاصل نظرات مستقیم مصاحبه‌شوندگان است. در مرحله کدگذاری محوری، داده‌ها به‌طور دائمی باهم مقایسه شده و با چندین بار مطالعه و رفت‌وبرگشت میان کدها و مفاهیم تا رسیدن به مقوله‌های مشترک این کار ادامه یافت. طوری که حاصل این مقایسه‌ها و رفت‌وبرگشت‌ها، رسیدن به مفاهیم مشابه و قرار دادن آن‌ها در یک طبقه یا مجموعه تحت عنوان مقوله‌های فرعی بود. این روند تا رسیدن به مقوله‌های اصلی ادامه پیدا کرد. نتایج حاصل از کدگذاری محوری در جداول ۶، ۷ و ۸ آورده شده است.

جدول ٦- کدگذاری محوری و استخراج مقوله‌های مربوط به قابلیت‌های دهیاری‌ها قبل از وقوع بحران

آموزش و آگاهی‌بخشی همگانی	اطلاع‌رسانی و آموزش جهت آمادگی مردم روستا- ارائه آموزش‌های لازم به اهالی روستا - چاپ بروشور و آگهی و انتشار آن در میان اهالی روستا- آگاه‌سازی در اماکن عمومی مانند مسجد و حسینیه در مورد نقاط خطرناک روستا- آگاه‌سازی از خطرات سیل، زلزله، بیماری‌های واگیردار خشک‌سالی و روان آب‌های ورودی به داخل روستا-برنامه‌های آگاهی‌رسانی عمومی- اجرای مانورها و شبیه‌سازی پیش از بحران -تمرین آمادگی برای شرایط اضطراری- برگزاری دوره‌های آموزشی، سمینارها و کارگاه‌های مدیریت بحران- استفاده از تجربیات افراد متخصص و باتجربه- تشکیل اتاق‌های همفکری و ایجاد شبکه‌های دانش- تهیه چک فهرستی از نیازهای مختلف در روستا- آموزش ذخیره‌سازی غذا و داروهای حیاتی-استفاده از دانش بومی برای کاهش آسیب‌های محیطی (احداث استخرهای کوچک، اندود کردن جوی‌ها و نهرها) - تربیت رهبران محلی مدیریت بحران
تشکیل گروه‌های داوطلب امدادرسانی	تشکیل گروه‌های امدادرسان محلی- شناسایی افراد ورزیده و کار بلد در روستا و استفاده از ایشان در هنگام بحران- فراخوان و شناسایی افرادی که آموزش‌های هلال‌احمر و امدادرسانی دیده‌اند- شناسایی افراد داوطلب و باروحیه خدمت و آموزش تخصصی به آن‌ها- تشکیل ستاد حوادث قابل پیش‌بینی و مدیریت آن‌ها و هماهنگی با دستگاه‌های بالادستی و ذی‌ربط- تشکیل گروه جهت محافظت از اموال و دارایی‌های مردم در هنگام بحران- تشکیل گروه از افراد معتمد روستا، پایگاه بسیج و ارگان‌های مستقر در روستا- تشکیل پرونده و اخذ مدارک لازم جهت شناسایی افراد- صدور کارت شناسایی ممهور به مهر دهیاری برای نیروهای داوطلب- بایگانی گزارش اقدامات نیروهای داوطلب در عملیات امداد و نجات
شناسایی و پایش بحران	شناسایی نقاط بحرانی و آسیب‌پذیر روستا- اصلاح نقشه طرح هادی- تعیین محل بروز بحران- آبخیزداری با هماهنگی اداره منابع طبیعی- تهیه نقشه‌های خطر در مناطق آسیب‌پذیر روستا-ارزیابی آسیب‌پذیری و ظرفیت‌ها- ارزیابی حساسیت و آسیب‌پذیری زیرساخت‌های کلیدی- ارزیابی امکانات و محدودیت‌های روستا- ارزیابی و تعیین مکان‌های مناسب در روستا- مکان‌یابی نقاط فرود بالگرد امداد و نجات برای انتقال افراد - جلوگیری از ساخت‌وسازهای گسترده در مسیل‌ها و کنار رودخانه‌ها- تعیین منابع در دسترس محلی برای مقابله با بحران‌های احتمالی- لزوم انجام اقدامات پدافند غیرعامل برای توانمندسازی خانوار روستایی- تهیه جعبه کمک‌های اولیه
گزارش دهی و اطلاع‌رسانی	گزارش نقاط خطر به مسئولین- درخواست کمک از کارشناسان مسئول در ادارات مرتبط- درخواست اصلاح نقشه از بنیاد مسکن و بخشداری- مطالبه گری از مسئولان- شناسایی مسیل‌ها و گزارش مکتوب به بخشداری، بنیاد مسکن، جهاد- درخواست کمک‌های کارشناسی- راه‌اندازی و ایجاد یک شبکه اطلاع‌رسانی به روستاییان- ایجاد و حفظ شبکه‌های ارتباط اضطراری- ایجاد بانک اطلاعات زلزله و سیل- استفاده از رسانه‌ها برای آمادگی بیشتر روستاییان- اطلاع‌رسانی عمومی و تخصصی برای پیشگیری و مقابله با حوادث و بلایا
مالی و تسهیلات	پیگیری بودجه سالانه مقابله با بحران‌های طبیعی- پیگیری برای ایجاد مؤسسات مالی خرد و صندوق‌های قرض‌الحسنه-جذب هدایا و نذورات برای بازسازی روستا- پیگیری جذب بودجه‌های دولتی درزمینهٔ آموزش نیروها-جذب سرمایه از طریق گردشگری روستا برای مدیریت بحران در روستا- ایجاد پوشش بیمه‌ای (پوشش خدمات- درمانی روستاییان، بیمه محصولات کشاورزی، بیمه آتش‌سوزی، زلزله، سیل، سرقت) منازل

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۷۰. بهار ۱۴۰۲
Urban managment
No.70 Spring 2023

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

نظارت و کنترل ساخت‌وساز	نصب دوربین در روستا- جلوگیری از ساخت‌وساز در حاشیه مسیل- جلوگیری از کشاورزی در مسیل- جلوگیری از شخم بی‌رویه مسیل‌ها و کشت و زرع- جلوگیری از ساخت‌وساز در زمین‌های سست- تعطیلی بازارچه‌های محلی و منع فعالیت دوره‌گردها در روستا برای جلوگیری از شیوع بیماری‌های همه‌گیر- تعطیلی کامل مجالس و مهمانی‌ها- کنترل افراد ورودی به روستا از سایر مناطق- کنترل نقشه ساختمان‌ها و رد یا قبول مجوزهای ساخت‌وساز- انجام اقدامات پیشگیرانه از طریق افزایش عرض مسیل‌ها- لایروبی رودخانه‌ها برای پیشگیری از سیلاب- ایجاد سیل بند- پاک‌سازی مسیل‌های عبور سیل
مکان‌یابی اسکان موقت	شناسایی نقاط امن در روستا برای اسکان اضطراری اهالی به هنگام بحران- اختصاص زمین در محل مناسب ورودی روستا جهت انتقال حادثه‌دیدگان- واگذاری زمین به دهیاری جهت استقرار اکیپ‌های بهداشتی و درمانی- آمادگی اسکان موقت حادثه‌دیدگان در چادر یا کانکس- -ساخت پناهگاه و سکونتگاه‌های موقت
تأمین امکانات و خدمات	مجهز کردن روستا به امکانات مناسب برای کمک‌رسانی به مردم- تهیه مخازن اضطراری ذخیره آب و موتوربرق- وسایل گرمایشی به حد کافی- تأمین چادر و پتو جهت اسکان موقت- ذخیره اغذیه کنسروی- راه‌اندازی مراکز درمانی سیار در روستاها -پی گیری نصب و تقویت تجهیزات و زیرساخت‌های فاوا
بهداشتی و درمانی	ضدعفونی مکان‌های عمومی مانند نانوایی‌ها، سوپرمارکت‌ها- اطلاع‌رسانی به مردم جهت استفاده از دستکش و ماسک- نظافت معابر با مواد ضدعفونی‌کننده- همکاری دقیق با خانه بهداشت روستا در شناسایی افراد پرخطر- پیش‌بینی ماسک دستکش مواد ضدعفونی به حد کافی- جمع‌آوری پسماندهای روستایی و پاک‌سازی معابر- تشویق مردم به مشارکت در طرح‌های بهداشتی
هماهنگی سازمانی	هماهنگی با نهادهای محلی، منطقه‌ای و ملی- همکاری با بخش خصوصی، جامعه مدنی، سازمان‌های غیردولتی و رسانه‌ها در کاهش مخاطرات- ارتباط با مؤسسات آموزشی و پژوهشی- همکاری پیوسته و نزدیک با ادارات دولت محلی و سازمان‌های اجتماعی- اختصاص یک معاونت به مدیریت بحران در نواحی روستایی-هماهنگی و بسیج تمامی این ارگان‌ها
زیست‌محیطی	حفاظت از اراضی مرتعی و جنگلی و فضاهای سبز جهت پیشگیری از سیل و ریزگردها- بهره‌برداری متناسب از آب، زمین و پوشش گیاهی- برنامه درازمدت اصلاح راضی کشاورزی- برنامه حفاظت جنگل‌ها و کشت جنگل‌های جدید- جلوگیری از کاربری‌های غیرمجاز
مشارکت مردمی	مشارکت دادن مردم در برنامه‌ریزی بحران‌ها- همکاری با مسئولان محلی برای تنظیم طرح‌های کاهش اثر حادثه- مشارکت گروه‌های مردمی برای اجرای فازهای مدیریت بحران- استفاده از مشارکت مردم در اجرای مقررات ساخت‌وساز و طرح‌های هادی- استفاده از مشارکت سازمان‌های جامعه‌محور

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۷۰ . بهار ۱۴۰۲
Urban managment
No.70 Spring 2023

نتایج حاصل از کدگذاری‌های محوری و استخراج مقوله‌های مربوط به قابلیت‌ها و نقش دهیاری‌ها در مدیریت بحران در مرحله حین وقوع بحران در جدول ۷ آمده است.

جدول ۷- کدگذاری محوری و استخراج مقوله‌های مربوط به قابلیت‌های دهیاری‌ها حین وقوع بحران

تحلیل وضعیت بحران	شناسایی نوع و منشأ بحران، تعیین خسارات و ضایعات تقریبی- تعیین وسعت و محدوده جغرافیای بحران- بررسی پیامدهای احتمالی بحران- شناسایی بخش‌های آسیب‌پذیر و حساس- شناخت گروه‌هایی که در معرض خطر جدی هستند- جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از مشاهده مستقیم، مصاحبه با افراد حاضر در محل حادثه- بررسی نقشه‌ها و عکس‌های ماهواره‌ای محل و گزارش‌ها
اطلاع‌رسانی	اطلاع‌رسانی و گزارش دهی به‌موقع به سازمان‌های مربوطه در خصوص بحران پیش‌آمده- تهیه گزارش‌ها به‌صورت متناوب و مستندسازی- اطلاع‌رسانی با استفاده از سیستم مخابراتی و ارتباطی- مطلع ساختن مرکز پیشگیری و مدیریت بحران- انتشار اطلاعات عمومی اضطراری-اطلاع‌رسانی به مردم مناطق دیگر (غیر حادثه‌دیده) – استفاده از رسانه‌ها (موبایل، تلفن)
سازمان‌دهی گروه‌های عملیاتی	تشکیل ستاد بحران در محل دهیاری- فراخوانی گروه‌ها و کمیته‌های آموزش‌دیده جهت کمک به خسارت‌دیدگان- فراخوانی گروه نجات افراد از زیر آوار و سیل‌های ویرانگر- هماهنگی و همکاری با نیروهای امدادی- سازمان‌دهی و هدایت گروه‌های مدیریت بحران- هماهنگ‌سازی و ارتباط مؤثر بین سازمان‌های مرتبط با بحران
امداد و نجات	اسکان اضطراری روستاییان بعد از وقوع بحران- تلاش برای حفظ خونسردی اهالی روستا- جابجایی صحیح مجروحین و افراد آسیب‌دیده- برآوردن نیازهای اولیه مجروحان- تهیه ماشین‌آلات جهت آواربرداری و بازگشایی معابر- درخواست کمک از نیروهای نظامی، بسیج و هلال‌احمر- دور کردن مردم از نقاط حادثه‌خیز- تخلیه اماکن و سکونتگاه‌های در معرض خطر- کمک به عملیات امداد و نجات افراد زیر آوار مانده و آسیب‌دیده- نجات مجروحان و تأمین خدمات پزشکی و درمانی- تأمین مواد غذایی و بهداشتی برای افراد باقیمانده و مجروحان -تأمین سرپناه (چادر)، لباس گرم و پتو-انجام کمک‌های اولیه- اسکان موقت- استفاده از فضاهای خالی موجود در بافت روستا برای استقرار مراکز امدادرسانی-کمک به ترمیم ابنیه‌ای که خسارت‌های جزئی دیده‌اند
انتظامی و امنیتی	برقراری نظم عمومی- کنترل ازدحام- حفاظت از اموال عمومی و خصوصی- تأمین امنیت منطقه تخلیه‌شده-همکاری دهیاری با نیروی انتظامی برای برقراری نظم و انضباط در روستا- حفظ امنیت روستا در روزهای اولیه پس از وقوع بحران- انجام اقدامات فوری جهت پیشگیری از خسارت‌های بیشتر مثل قطع کردن سریع برق، گاز و آب
اقدامات روحی روانی	دادن آرامش به بازماندگان و استقرار آن‌ها در مکان‌های از قبل تعیین‌شده- انتقال افراد ناتوان زنان و کودکان به محل‌های امن- پخش وعده‌های غذایی گرم- استقرار اکیپ‌های درمانی در محل حادثه- استفاده از گروه‌های دوستانه برای سر زدن به افراد سالخورده و معلول و کودکان

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

نتایج حاصل از کدگذاری‌های محوری و استخراج مقوله‌های مربوط به قابلیت‌ها و نقش دهیاری‌ها در مدیریت بحران در مرحله پس از وقوع بحران در جدول ۸ آمده است.

جدول ۸- کدگذاری محوری و استخراج مقوله‌های مربوط به قابلیت‌های دهیاری‌ها پس از وقوع بحران

ارزیابی و برآورد خسارات	ارزیابی و اعلام تلفات جانی به بخشداری- ارزیابی تقریبی خسارت‌های مادی و معنوی و ارائه گزارش اولیه به بخشداری- محاسبه خسارت‌ها به ساختمان‌های مسکونی و اعلام به بنیاد مسکن شهرستان- محاسبه خسارت‌ها به دام، زمین‌های کشاورزی، اسطبل‌ها، انباری و ارائه گزارش به جهاد کشاورزی- شناسایی نقاط عمومی آسیب‌دیده و ارائه گزارش به بخشداری
بازسازی	جلب مشارکت و خودیاری مردم در بازسازی مناطق آسیب‌دیده- جلب کمک‌های دولتی برای جبران خسارت- کمک به بازسازی و ترمیم مساکن خسارت‌دیده -اطلاع‌رسانی دستورالعمل‌های عمومی نحوه پاک‌سازی و بازسازی اموال دولتی و خصوصی- همکاری با نهادهای دولتی برای بهبود روند بازسازی- ارائه کمک‌های فنی و مالی به مالکین برای مقاوم‌سازی در مقابل سیلاب از محل اعتبارات دولتی- استفاده از دانش و تجربیات متخصصین برای بازسازی سریع ساختمان‌ها -بسیج نیروها و امکانات برای بازسازی- تعیین محل جدید ساخت ابنیه و تأسیسات - تخمین زمان لازم برای بازسازی- - همکاری با تعاونی‌های ساخت‌وساز و مسکن‌سازان در جهت ایمن‌سازی بافت روستا در هنگام وقوع بحران
پیشگیری	اقدامات پیشگیرانه برای جلوگیری از خطرات احتمالی- همکاری با مراکز بهداشتی و درمانی در انجام اقدامات پیشگیری از شیوع بیماری‌ها- برنامه‌ریزی اسکان آسیب دیدگان
بازتوانی و توانمندسازی	برنامه توان‌بخشی فردی- توانمندسازی جوامع روستایی- اقدامات روحی و روانی- بازتوانی روحی آسیب‌دیدگان زلزله به دلیل تغییر در شرایط زندگی‌شان- معرفی افرادی که سرپرست خود را ازدست‌داده‌اند- تلاش در برگرداندن اوضاع به حالت عادی
تسهیلات و خدمات	درخواست وام و کمک‌های مالی بلاعوض به افراد ضعیف و آسیب‌دیده- شناسایی افراد آسیب‌پذیر و کمک فوری به ایشان- وام‌های بحران (سیستم وام جبران بلایای طبیعی) - پاک‌سازی نخاله، ضایعات و آلودگی- - همکاری با گروه‌های تأمین اجتماعی- ایجاد و تقویت توان مالی و اعتباری روستاییان در بازسازی از طریق تشکیل صندوق‌های مالی خرد- هماهنگی با فرمانداری و بخشداری جهت دریافت بودجه و بازسازی نقاط تخریب‌شده- ایجاد شبکه‌ها و گروه‌های خودیار- ایجاد کمیته‌های تصمیم‌گیری روستایی- ایجاد مرکزی برای تأیید هویت بازماندگان و مفقودین

بنابراین، نتایج بخش کدگذاری محوری نشان داد که قابلیت‌ها و نقش‌های دهیاری در مدیریت بحران را می‌توان در ۲۳ قابلیت یا محور کلیدی تقسیم‌بندی کرد. از این موارد ۱۲ قابلیت مربوط به مرحله قبل از وقوع بحران می‌باشند که عبارتند از:

- قابلیت (۱)- آموزش و آگاهی‌بخشی همگانی
- قابلیت (۲)- تشکیل گروه‌های داوطلب امدادرسانی
- قابلیت (۳)- شناسایی و پایش بحران
- قابلیت (۴)- گزارش دهی و اطلاع‌رسانی
- قابلیت (۵)- بیمه و تسهیلاتی
- قابلیت (۶)- نظارت و کنترل ساخت‌وساز
- قابلیت (۷)- مکان‌یابی اسکان موقت
- قابلیت (۸)- تأمین امکانات و خدمات
- قابلیت (۹)- بهداشتی و درمانی
- قابلیت (۱۰)- هماهنگی سازمانی
- قابلیت (۱۱)- حفاظت زیست‌محیطی
- قابلیت (۱۲)- جلب مشارکت مردمی

قابلیت‌ها و نقش‌های دهیاری در مدیریت بحران در مرحله حین وقوع بحران را می‌توان در ۶ قابلیت یا محور کلیدی تقسیم‌بندی کرد که عبارتند از:

- قابلیت (۱)- تحلیل وضعیت بحران
- قابلیت (۲)- اطلاع‌رسانی سریع

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

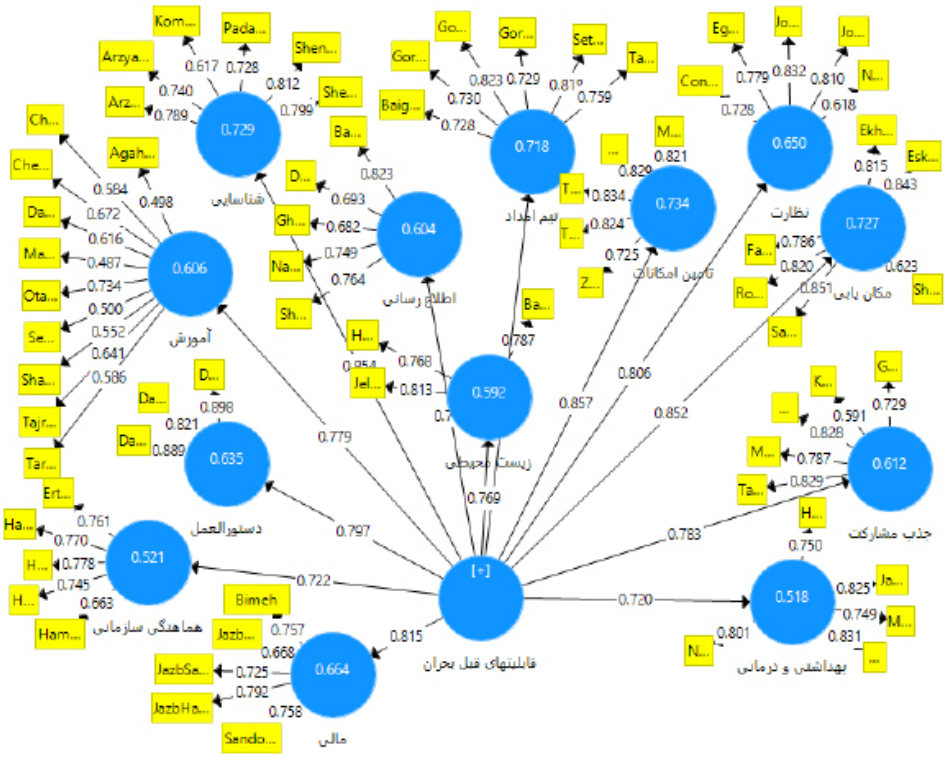
- قابلیت (۳)– سازمان‌دهی گروه‌های عملیاتی
- قابلیت (۴)– امداد و نجات
- قابلیت (۵)– اقدامات انتظامی و امنیتی
- قابلیت (۶)– اقدامات روحی روانی

همچنین قابلیت‌ها و نقش‌های دهیاری در مدیریت بحران در مرحله بعد از وقوع بحران را می‌توان در ۵ قابلیت یا محور کلیدی تقسیم‌بندی کرد که عبارتند از:

- قابلیت (۱)– ارزیابی و برآورد خسارات
- قابلیت (۲)– بازسازی
- قابلیت (۳)– پیشگیری
- قابلیت (۴)– بازتوانی و توانمندسازی
- قابلیت (۵)– تسهیلات و خدمات

نتایج معادلات ساختاری

در ابتدا مدل تأییدی برای متغیرها و گویه‌های قابلیت‌های دهیاری‌ها در مدیریت پیش از بحران بررسی و ضرایب موردنظر محاسبه گردید. برای این منظور، پایایی هر یک از شاخص‌های متغیرهای مکنون، تجزیه‌وتحلیل شدند. پایایی هر یک از شاخص‌های متغیر مکنون در مدل توسط میزان بارهای عاملی هر شاخص تعیین می‌شود. ارزش هر یک از بارهای عاملی شاخص‌های متغیر مکنون مربوطه بایست بزرگ‌تر یا مساوی ۰/۵ باشد (فالکر و میلر، ۱۹۹۲). ضرایب بارهای عاملی این بخش در شکل ۲ ترسیم‌شده‌اند.

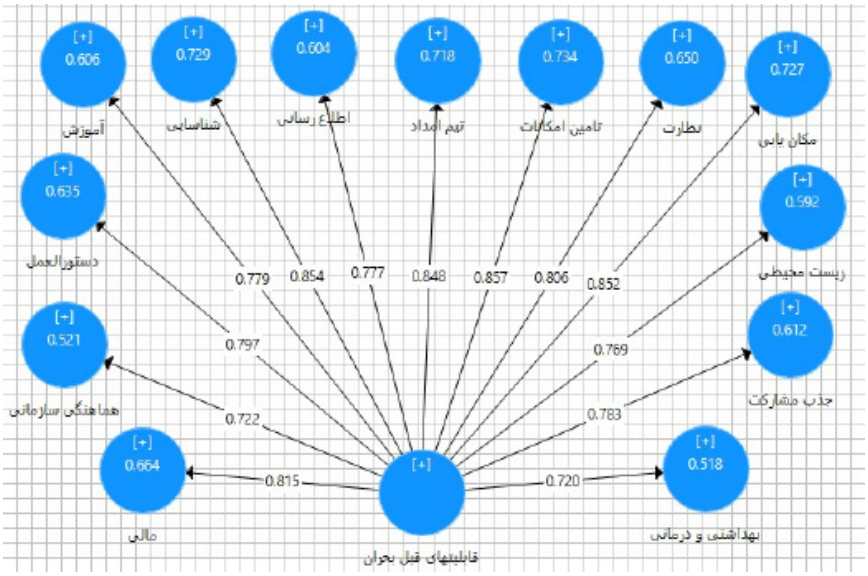
شکل ۲– ضرایب بار عاملی گویه‌های قابلیت‌های دهیاری‌ها در مدیریت پیش از بحران (منبع: یافته‌های پژوهش)

همان‌طور که مشاهده می‌شود همه ضرایب سنجه‌های مرتبط با سؤالات یا گویه‌های تحقیق (به‌جز یکی از سؤالات مربوط به متغیر آموزش) بالاتر از ۰/۵ است و بنابراین می‌توان گفت مدل اندازه‌گیری از پایایی خوبی در زمینه شاخص‌های بکار گرفته شده برای سنجش قابلیت‌های دهیاری‌های در مدیریت پس از بحران برخوردار است. در این خصوص مقادیر احتمال (P-value) نیز برای تمامی شاخص‌ها کمتر از ۰/۰۵ است که نشان از آن است که میزان بار عاملی و مقادیر به‌دست‌آمده برای متغیرهای مشاهده شده در سطح

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۷۰ . بهار ۱۴۰۲
Urban managment
No.70 Spring 2023

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

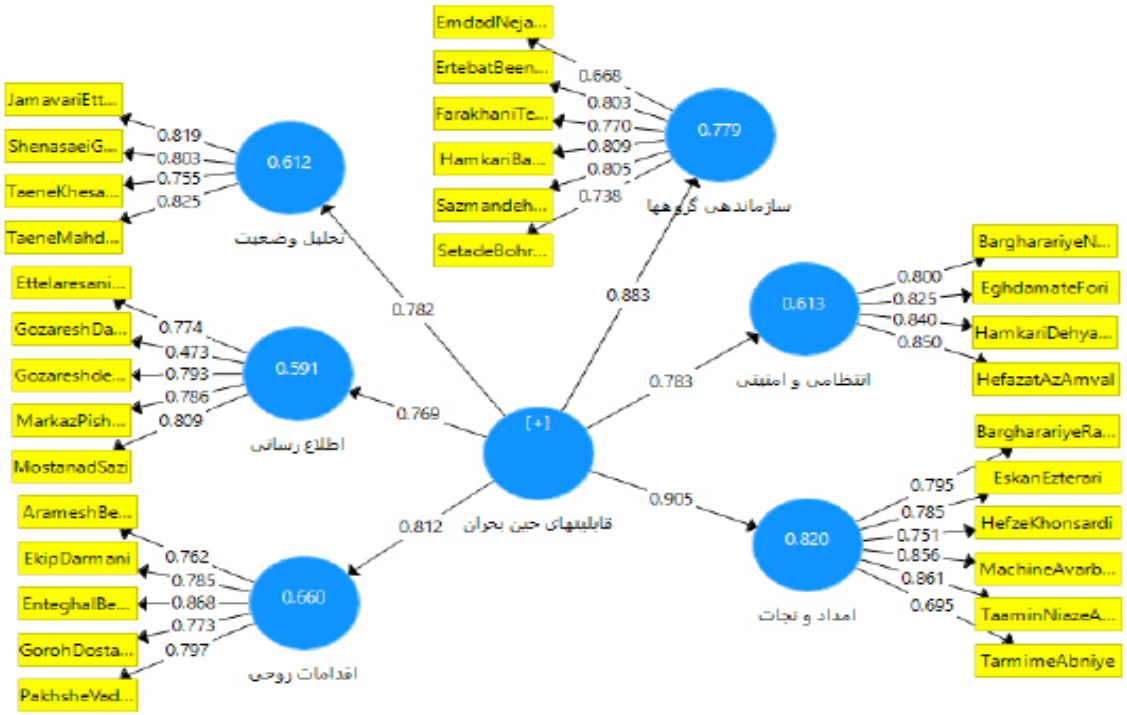
یک درصد معنی‌دار است. همچنین مقادیر بتای به‌دست‌آمده در شکل ۳ نشان داده شده‌اند (اعداد روی فلش). طبق این ضرایب سهم هر یک از متغیرها (سازه‌ها) از نظر میزان تأثیرگذاری مشخص‌شده و همان‌طور که مشاهده می‌گردد همه ضرایب بالاتر از ۰/۷ می‌باشند و از بین آن‌ها متغیرهای «تأمین امکانات»، «شناسایی» و «مکان‌یابی» در رتبه‌های اول تا سوم قرار دارند.

شکل ۳- ضرایب بتای متغیرهای پنهان مربوط به قابلیت‌های دهیاری‌ها در مدیریت پیش از بحران (منبع: یافته‌های پژوهش)

مدل اندازه‌گیری متغیرهای حین بحران

ضرایب بارهای عاملی این بخش در شکل ۴ ترسیم شده‌اند. همان‌طور که مشاهده می‌شود همه ضرایب سنجه‌های مرتبط با سؤالات یا گویه‌های تحقیق بالاتر از ۰/۵ است و بنابراین می‌توان گفت مدل اندازه‌گیری از پایایی خوبی در زمینه شاخص‌های بکار گرفته‌شده برای سنجش متغیرهای مربوط به قابلیت‌های دهیاری‌های در مدیریت حین بحران برخوردار است.

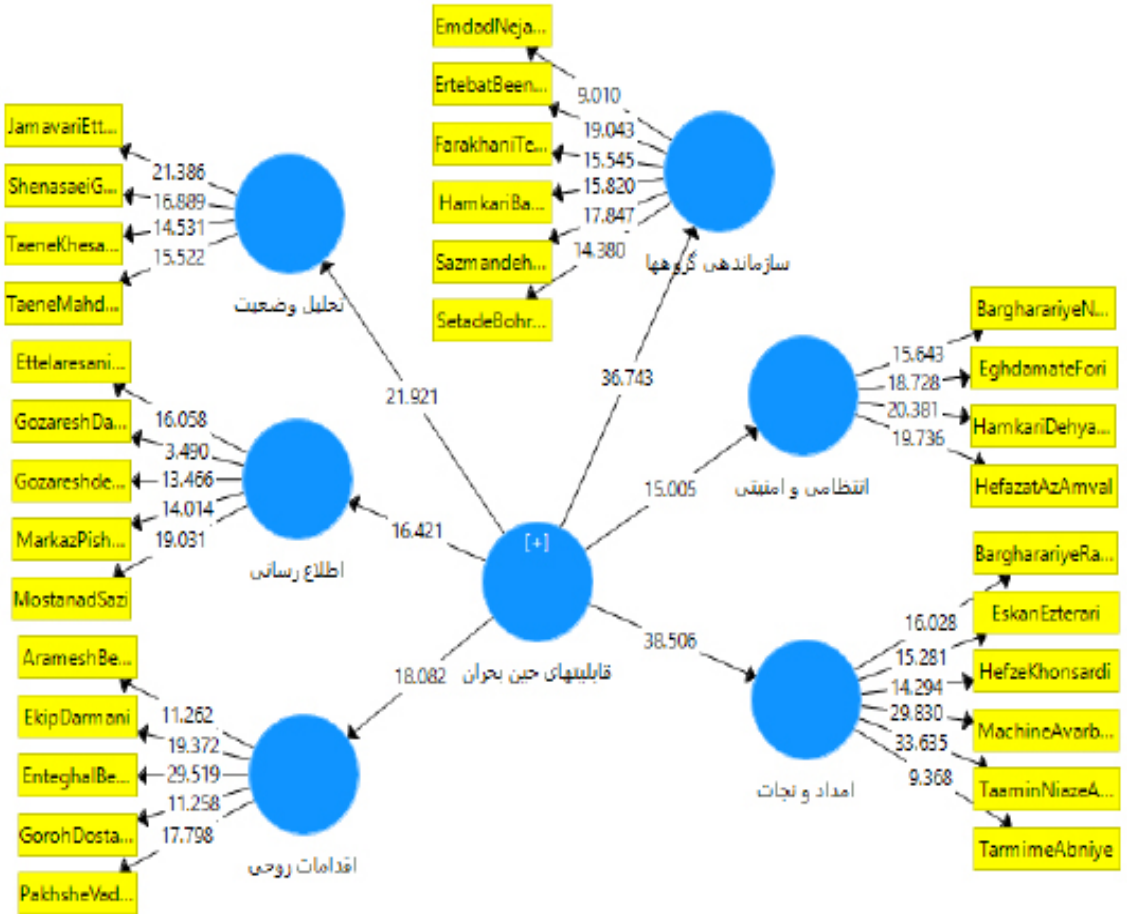

شکل ٤- ضرایب بار عاملی متغیرها و گویه‌های قابلیت‌های دهیاری‌ها در مدیریت حین بحران (منبع: یافته‌های پژوهش)

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۷۰ . بهار ۱۴۰۲
Urban managment
No.70 Spring 2023

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

در این خصوص مقادیر تی (t-value) محاسبه‌شده (شکل ۵) همگی بالاتر از مقدار قابل‌قبول یعنی ۱/۹۶ می‌باشند که نشان از آن است که میزان بار عاملی و مقادیر به دست آمده برای متغیرهای مشاهده شده در سطح یک درصد معنی‌دار می‌باشند. همچنین مقادیر بتای به دست آمده در شکل فوق (اعداد روی فلش) آورده شده‌اند. طبق این ضرایب سهم هریک از متغیرها (سازه‌ها) از نظر میزان تأثیرگذاری مشخص‌شده و همان‌طور که مشاهده می‌گردد همه ضرایب بالاتر از ۰/۷ می‌باشند و از بین آن‌ها متغیرهای «امداد و نجات» و «سازمان‌دهی گروه‌ها حین بحران» سهم بالاتری به خود اختصاص داده‌اند.

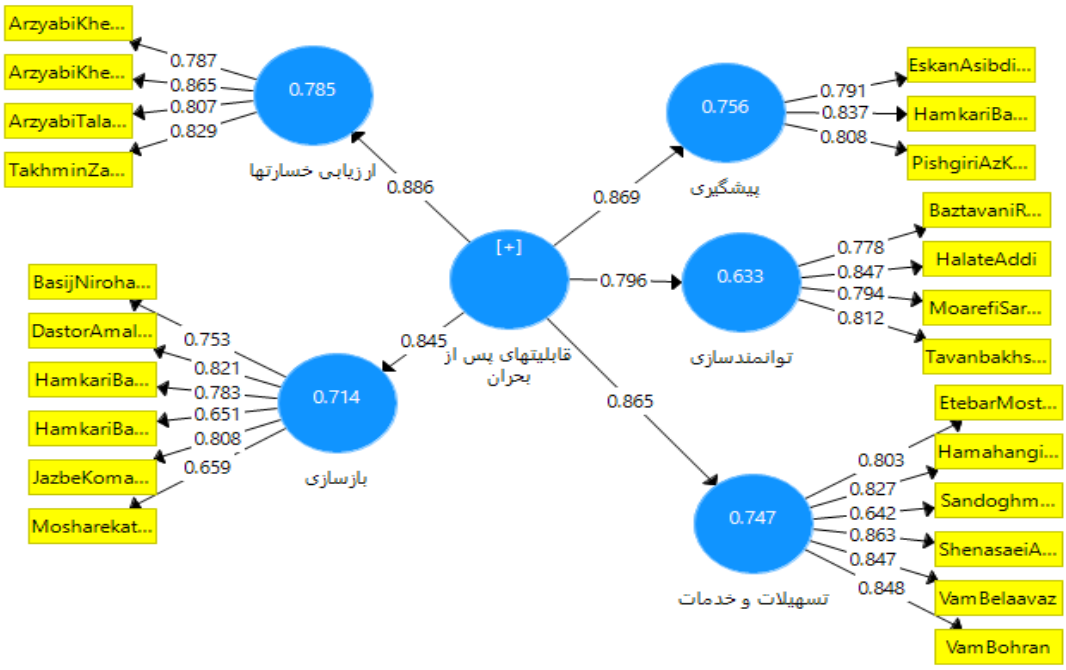

شکل ۵- مقادیر t و معنی‌داری متغیرها و گویه‌های قابلیت‌های دهیاری‌ها در مدیریت حین بحران (منبع: یافته‌های پژوهش)

مدل اندازه‌گیری متغیرهای پس از بحران

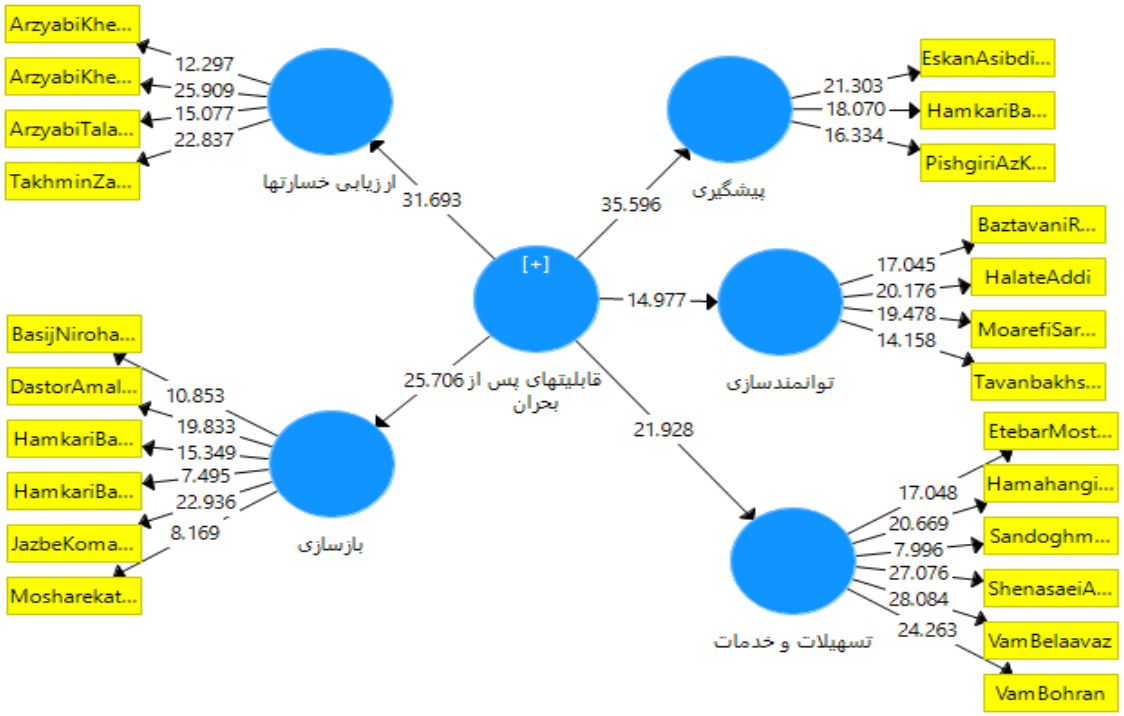
همان‌طور که در شکل ۶ مشاهده می‌شود همه ضرایب سنجه‌های مرتبط با سؤالات یا گویه‌های تحقیق بالاتر از ۰/۵ است و بنابراین می‌توان گفت مدل اندازه‌گیری از پایایی خوبی در زمینه شاخص‌های بکار گرفته‌شده برای سنجش متغیرهای مربوط به قابلیت‌های دهیاری‌های در مدیریت پس از بحران برخوردار است.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

شکل ٦- ضرایب بار عاملی متغیرها و گویه‌های قابلیت‌های دهیاری‌ها در مدیریت پیش از بحران (منبع: یافته‌های پژوهش)

در این خصوص مقادیر تی (t-value) محاسبه‌شده (شکل ۷) همگی بالاتر از مقدار قابل‌قبول (۱/۹۶) می‌باشند که نشان می‌دهد میزان بار عاملی و مقادیر به‌دست‌آمده برای متغیرهای مشاهده شده در سطح یک درصد معنی‌دار است. همچنین مقادیر بتای به‌دست‌آمده در این شکل (اعداد روی فلش) آورده شده‌اند. طبق این ضرایب سهم هریک از متغیرها (سازه‌ها) از نظر میزان تأثیرگذاری مشخص‌شده و همان‌طور که مشاهده می‌گردد همه ضرایب بالاتر از ۰/۸ می‌باشند و از بین آن‌ها متغیر «ارزیابی خسارات پس از بحران» سهم بالاتری به خود اختصاص داده است.

شکل ۷- مقادیر t و معنی‌داری متغیرها و گویه‌های قابلیت‌های دهیاری‌ها در مدیریت پس از بحران (منبع: یافته‌های پژوهش)

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۷۰ . بهار ۱۴۰۲
Urban managment
No.70 Spring 2023

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

نتایج پایایی و روایی متغیرهای مورد بررسی در این تحقیق در جدول ۹ آورده شده است. برای سنجش پایایی از شاخص‌های آلفای کرونباخ، پایایی ترکیبی (CR) و پایایی اشتراکی (rho) با استفاده از نرم‌افزار اسمارت پی آل اس استفاده شد. میزان قابل‌قبول برای پایایی باید بالاتر از ۰/۷ باشد. همان‌طور که مشاهده می‌شود مقادیر پایایی برای همه متغیرها بالاتر از عدد مذکور بوده و نشان‌دهنده آن است که متغیرهای تحقیق از پایایی قابل‌قبولی برخوردارند. برای بررسی روایی متغیرها در نرم‌افزار مذکور از دو شاخص روایی همگرا و روایی واگرا استفاده گردید. میزان قابل‌قبول برای روایی همگرا بدین‌صورت است که میزان میانگین واریانس‌های خروجی (AVE) باید بالاتر از ۰/۵ باشند. شاخص روایی واگرا نشان‌دهنده آن است که رابطه هر سازه یا متغیر با گویه‌هایش در مقایسه با رابطه همان سازه با سایر سازه‌ها چگونه است. میزان قابل‌قبول بستگی به اعداد هر ستون دارد که باید بالاتر از اعداد دیگر در همان ستون باشد. در این تحقیق روایی همگرا و روایی واگرا برای همه متغیرها قابل‌قبول بوده است و فقط مقدار روایی همگرا برای متغیر «آموزش» پایین‌تر از حد قابل‌قبول بود. دلیل اینکه اعداد به شکل لاتین و رنگی آورده شده است خروجی نرم‌افزار به همین شکل است و هر جا که اعداد قرمزرنگ باشند نشان از ضعف در متغیر مورد بررسی در آن شاخص دارد.

جدول ۹- نتایج پایایی، روایی و مقادیر T (منبع: یافته‌های پژوهش)

متغیر	پایایی			روایی همگرا	روایی واگرا	T
	پایایی آلفا	پایایی اشتراکی (rho)	پایایی ترکیبی (CR)	متوسط واریانس استخراج شده (AVE)	فورنل لارکر	
قابلیت‌های پیش از بحران						
آموزش	۰/۷۹۲	۰/۸۰۱	۰/۸۴۱	۰/۳۵۱	۰/۵۹۲	۲۱/۳۶۵
تشکیل گروه امدادرسانی	۰/۷۹۷	۰/۸۰۶	۰/۸۶۰	۰/۵۵۳	۰/۷۶۵	۱۳/۶۹۵
تنظیم دستورالعمل‌ها	۰/۸۵۱	۰/۸۵۴	۰/۸۹۴	۰/۶۲۷	۰/۸۷۰	۱۱/۴۴۰
شناسایی و پایش	۰/۸۶۶	۰/۸۶۸	۰/۹۰۳	۰/۶۵۲	۰/۷۵۰	۳۳/۶۴۳
اطلاع‌رسانی	۰/۸۵۸	۰/۸۶۴	۰/۸۹۴	۰/۵۸۶	۰/۷۴۴	۲۵/۶۶۷
مالی	۰/۸۱۲	۰/۸۳۷	۰/۸۶۹	۰/۵۷۴	۰/۷۴۱	۱۷/۱۲۷
نظارت	۰/۸۳۹	۰/۸۴۴	۰/۹۰۳	۰/۷۵۷	۰/۷۵۷	۲۱/۳۱۲
مکان‌یابی	۰/۷۰۱	۰/۷۰۹	۰/۸۳۳	۰/۶۲۴	۰/۷۹۳	۱۴/۲۷۸
تأمین امکانات	۰/۸۴۳	۰/۸۵۱	۰/۸۸۵	۰/۵۶۳	۰/۸۰۷	۳۲/۳۱۳
بهداشتی و درمانی	۰/۷۹۸	۰/۸۰۴	۰/۸۶۱	۰/۵۵۱	۰/۷۹۲	۲۲/۹۹۸
هماهنگی سازمانی	۰/۷۹۰	۰/۷۹۶	۰/۸۵۹	۰/۵۴۹	۰/۷۴۵	۳۰/۵۰۴
زیست‌محیطی	۰/۸۸۰	۰/۸۸۵	۰/۹۱۰	۰/۶۳۰	۰/۷۹۰	۲۰/۱۱۷
مشارکت مردمی	۰/۸۱۱	۰/۸۲۴	۰/۸۶۹	۰/۵۷۳	۰/۷۵۸	۱۰/۸۸۵
قابلیت‌های حین بحران						
اطلاع‌رسانی	۰/۷۸۵	۰/۸۱۷	۰/۸۵۳	۰/۵۴۵	۰/۷۳۸	۱۶/۴۲۱
اقدامات روحی	۰/۸۵۷	۰/۸۶۰	۰/۸۹۷	۰/۶۳۷	۰/۷۹۸	۱۸/۰۸۲
امداد و نجات	۰/۸۸۰	۰/۸۸۶	۰/۹۱۰	۰/۶۲۸	۰/۷۹۳	۳۸/۵۰۱
انتظامی و امنیتی	۰/۸۴۸	۰/۸۴۹	۰/۸۹۸	۰/۶۸۷	۰/۸۲۹	۱۵/۰۰۵
تحلیل وضعیت	۰/۸۱۳	۰/۸۱۳	۰/۸۷۷	۰/۶۴۱	۰/۸۰۱	۲۱/۹۲۱
سازمان‌دهی گروه‌ها	۰/۸۶۰	۰/۸۶۸	۰/۸۹۵	۰/۵۸۸	۰/۷۶۷	۶۳/۷۴۳
قابلیت‌های پس از بحران						
ارزیابی خسارات	۰/۸۴۰	۰/۸۴۳	۰/۸۹۳	۰/۶۷۷	۰/۸۲۳	۳۱/۶۹۳
بازسازی	۰/۸۴۲	۰/۸۵۳	۰/۸۸۴	۰/۵۶۱	۰/۷۴۹	۲۵/۷۰۶
تسهیلات و خدمات	۰/۸۹۲	۰/۹۰۱	۰/۹۱۸	۰/۶۵۴	۰/۸۰۹	۲۱/۹۲۸
توانمندسازی	۰/۸۲۲	۰/۸۲۲	۰/۸۸۳	۰/۶۵۳	۰/۸۰۸	۱۴/۹۷۷
پیشگیری	۰/۷۴۲	۰/۷۴۳	۰/۸۵۳	۰/۶۶۰	۰/۸۱۲	۳۵/۵۹۶

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

راهکارهای مدیریت بحران

الف- اولویت‌بندی راهکارهای قبل از وقوع بحران

جدول ۱۰ اولویت‌بندی راهکارهای قبل از وقوع بحران را از دیدگاه پاسخگویان نشان می‌دهد؛ همان‌طور که ملاحظه می‌شود از بین راهکارهای مربوط به قبل از وقوع بحران، «لایروبی مسیل‌ها و انهار» از دیدگاه پاسخگویان دارای بالاترین اولویت است.

جدول ۱۰ - اولویت‌بندی راهکارهای قبل از وقوع بحران از دیدگاه پاسخگویان (منبع: یافته‌های پژوهش)

راهکارهای قبل از وقوع بحران	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات	اولویت
لایروبی مسیل‌ها و انهار	۴/۲۶۸	۰/۸۴۶	۰/۱۹۸	۱
رفع نواقص شبکه جمع‌آوری آب‌های سطحی	۴/۱۸۲	۰/۸۶۲	۰/۲۰۶	۲
استفاده از تجارب سایر دهیاران در نقاط حادثه‌خیز	۳/۸۵۳	۰/۸۹۰	۰/۲۳۱	۳
مقاوم‌سازی منازل مسکونی	۴/۱۵۸	۰/۹۷۴	۰/۲۳۴	۴
ایجاد گروه‌های داوطلب ایمنی	۳/۷۸۰	۰/۸۸۹	۰/۲۳۵	۵
بازدید مستمر پل‌ها و ابنیه	۴/۰۴۸	۰/۹۶۷	۰/۲۳۸	۶
ارتقاء سطح ایمنی	۳/۸۳۹	۰/۹۱۴	۰/۲۳۸	۷
اطلاع‌رسانی و آموزش جهت آمادگی روانی مردم	۳/۹۳۹	۰/۹۴۷	۰/۲۴۰	۸
خرید ماشین‌آلات مناسب عمرانی و خدماتی	۳/۸۰۴	۰/۹۸۶	۰/۲۵۹	۹
افزایش منابع تأمین بودجه برای مدیریت بهتر	۳/۹۲۶	۱/۰۲۷	۰/۲۶۲	۱۰
انجام مطالعات و تحقیقات مناسب	۳/۷۴۳	۱/۰۲۸	۰/۲۷۴	۱۱
تدوین و تهیه یک طرح جامع مدیریت بحران (تعیین وظایف گروه‌های امداد و نجات، بخشداری، فرمانداری، دهیاری و ساکنان روستایی)	۳/۸۲۹	۱/۰۸۶	۰/۲۸۳	۱۲
تجهیز نمودن دهیاری به ماشین‌آلات خدمات رسان و سنگین	۳/۷۹۲	۱/۰۹۷	۰/۲۸۹	۱۳

ب- اولویت‌بندی راهکارهای حین وقوع بحران

جدول ۱۱ نظرات پاسخگویان را در مورد راهکارهای حین وقوع بحران، نشان می‌دهد. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، «اقدام فوری جهت بهداشت عمومی» با کمترین ضریب تغییرات (۰/۲۰۵) در اولویت اول قرارگرفته است.

جدول ۱۱- اولویت‌بندی راهکارهای حین وقوع بحران از دیدگاه پاسخگویان (منبع: یافته‌های پژوهش)

راهکارهای حین وقوع بحران	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات	اولویت
اقدام فوری جهت بهداشت عمومی	۳/۹۷۵	۰/۸۱۶	۰/۲۰۵	۱
بسیج کلیه عوامل و تجهیزات و دستگاه‌های اجرایی و خدماتی	۳/۹۲۶	۰/۸۷۱	۰/۲۲۲	۲
اقدامات فوری جهت جمع‌آوری تلفات انسانی و نخاله‌های ساختمانی	۴/۰۳۶	۰/۹۰۸	۰/۲۲۵	۳
همکاری با کلیه نهادها و دستگاه‌ها جهت رفع سریع موانع	۴/۰۸۵	۰/۹۳۲	۰/۲۲۸	۴
لایروبی به‌موقع	۴/۰۰۰	۰/۹۲۱	۰/۲۳۰	۵
اطلاع‌رسانی و هشدار مناسب به مردم	۴/۰۲۴	۰/۹۶۱	۰/۲۳۸	۶
تعیین فرمانده عملیات	۳/۸۶۵	۰/۹۲۶	۰/۲۳۹	۷
ارزیابی دقیق از محل بحران	۳/۸۳۹	۰/۹۲۸	۰/۲۴۲	۸
تأمین رفاه نسبی جهت جلوگیری از گسترش خسارت	۳/۹۰۲	۰/۹۷۶	۰/۲۵۰	۹
اقدام فوری جهت حفظ جان مردم	۴/۰۱۲	۱/۰۱۲	۰/۲۵۲	۱۰
حمایت بخشداری و فرمانداری از دهیاری‌ها جهت مدیریت بحران	۴/۰۲۴	۱/۰۱۸	۰/۲۵۳	۱۱
سوخت‌رسانی به‌موقع	۳/۸۷۸	۱/۰۱۰	۰/۲۶۰	۱۲
همکاری اهالی ادارات با دهیار جهت ارائه تصمیم و خدمات سریع‌تر	۳/۸۷۸	۱/۰۳۵	۰/۲۶۶	۱۳
مهار آتش‌سوزی و کنترل مواد خطرناک	۳/۸۹۰	۱/۰۴۲	۰/۲۶۷	۱۴
تأمین امنیت	۳/۸۴۱	۱/۰۴۷	۰/۲۷۳	۱۵

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۷۰ . بهار ۱۴۰۲
Urban managment
No.70 Spring 2023

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

ج- اولویت‌بندی راهکارهای پس از وقوع بحران

یافته‌های تحقیق نشان داد که از دیدگاه پاسخگویان، گویه «شناسایی و معرفی خسارت‌دیدگان جهت دریافت وام‌های بلاعوض و کم‌بهره» با ضریب تغییرات ۰/۲۲۳ در بالاترین اولویت قرار داشته و ۷۵/۹ درصد از افراد موردبررسی، این راهکار را در حد "زیاد" و "خیلی زیاد" به‌عنوان یکی از راهکارهای مهم پس از وقوع بحران ارزیابی کردند (جدول ۱۲). این ذهنیت نادرستی است که به دلیل مداخله‌های نابجای گذشته شکل گرفته و این توقع را ایجاد کرده که مهم‌ترین راه برون‌رفت از بحران توزیع وام‌های کم‌بهره و تسهیلات مالی است.

جدول ۱۲ - اولویت‌بندی راهکارهای پس از وقوع بحران از دیدگاه پاسخگویان (منبع: یافته‌های پژوهش)

راهکارهای پس از وقوع بحران	میانگین	انحراف معیار	ضریب تغییرات	اولویت
شناسایی و معرفی خسارت‌دیدگان جهت دریافت وام‌های بلاعوض و کم‌بهره	۴/۰۳۶	۰/۹۰۳	۰/۲۲۳	۱
هماهنگی جهت خدمات زیربنایی از قبیل آب، برق، گاز، تلفن و...	۳/۹۶۳	۰/۹۲۹	۰/۲۳۴	۲
اقدامات فوری جهت بازگرداندن وضعیت عادی به مناطق آسیب‌دیده	۳/۸۷۹	۰/۹۲۹	۰/۲۳۹	۳
همکاری در انجام عملیات بهسازی در نقاط آسیب‌دیده با بنیاد مسکن	۴/۰۰۰	۰/۹۷۵	۰/۲۴۳	۴
بهسازی معابر	۳/۸۱۷	۰/۹۷۰	۰/۲۵۴	۵
بازسازی و ساخت منازل تخریب‌شده توسط نهادهای مربوطه	۳/۸۷۹	۱/۰۲۸	۰/۲۶۵	۶
جلوگیری از تجمع در محل‌های سیل‌زده/ زلزله‌زده	۳/۹۶۳	۱/۱۲۰	۰/۲۸۲	۷
همکاری در تأمین مواد غذایی و مایحتاج	۳/۷۸۰	۱/۱۰۰	۰/۲۹۱	۸
ایجاد شبکه‌ها و گروه‌های خودیار	۳/۵۰۶	۱/۱۶۲	۰/۳۳۱	۹

نتایج و بحث

قابلیت‌ها و نقش‌های دهیاری‌ها در مرحله مدیریت قبل از وقوع بحران در قالب موارد زیر قابل تفسیر و تحلیل است:

قابلیت (۱)- آموزش و آگاهی‌بخشی همگانی: اطلاع‌رسانی و آموزش جهت آمادگی مردم روستا ازجمله قابلیت‌های مهم دهیاری‌های قبل از وقوع بحران است. دهیاری‌ها می‌توانند با انجام مواردی از قبیل تهیه نشریات، بروشور و انتشار آن در میان اهالی روستا نقش مهمی ایفا کنند. موضوعاتی که برای آموزش دهیاری‌ها باید بدان‌ها توجه کنند عبارتند از: آشنایی با نقاط خطرناک روستا، آگاه‌سازی از خطرات سیل، زلزله، بیماری‌های واگیردار خشک‌سالی و روان آب‌های ورودی به داخل روستا، آموزش ذخیره‌سازی غذا و داروهای ضروری، استفاده از دانش بومی برای کاهش آسیب‌های محیطی (احداث استخرهای کوچک، اندود کردن جوی‌ها و نهرها).

قابلیت (۲)- تشکیل گروه‌های داوطلب امدادرسانی: دهیاری‌ها می‌توانند با شناسایی افراد و گروه‌های داوطلب در روستا که روحیه خدمت داشته و معتمد روستا باشند، گروه‌ها و گروه‌های محلی را تشکیل داده و از ایشان در هنگام بحران استفاده نمایند. دهیاری می‌تواند با تشکیل پرونده و اخذ مدارک لازم از افراد داوطلب از این افراد ثبت‌نام کرده و کارت شناسایی ممهور به مهر دهیاری برای نیروهای داوطلب صادر نمایند

قابلیت (۳)- شناسایی و پایش نقاط بحرانی: دهیاری می‌تواند با شناسایی نقاط بحرانی و آسیب‌پذیر روستا، اقدام به تهیه نقشه‌های خطر در مناطق آسیب‌پذیر روستا نماید. ارزیابی حساسیت و آسیب‌پذیری زیرساخت‌ها همچنین امکانات و محدودیت‌های روستا یکی از روش‌های بسیار مفید جهت پیشگیری از افزایش خسارت‌ها و برنامه‌ریزی جهت اقدامات پدافند غیرعامل به‌طور مؤثرتر خواهد بود.

قابلیت (٤)- اطلاع‌رسانی و گزارش دهی: درخواست کمک‌های کارشناسی و مطالبه‌گری از مسئولان، ارائه گزارش مکتوب به بخشداری، بنیاد مسکن، جهاد کشاورزی و منابع طبیعی در خصوص نقاط آسیب‌پذیر و بحرانی و پیگیری برطرف کردن نقاط ضعف روستا قبل از وقوع حادثه، ازجمله لایروبی رودخانه‌ها، مقاوم‌سازی مساکن روستایی قبل از زلزله از مهم‌ترین قابلیت‌های دهیاری‌ها در زمان قبل از وقوع بحران است. همچنین دهیاری می‌تواند با تشکیل شبکه‌های ارتباط اجتماعی مجازی یا غیرمجازی برای پیشگیری و مقابله با حوادث و بلایا اطلاع‌رسانی عمومی و تخصصی را به روستاییان ارائه نماید.

قابلیت (٥)- تسهیلات مالی و بیمه: یکی از نقش‌های مهم دهیاری‌ها در زمینه مسائل مالی و بیمه روستاییان است. ازجمله اینکه می‌توانند نسبت به پیگیری بودجه سالانه مقابله با بحران‌های طبیعی، پیگیری ایجاد مؤسسات مالی خرد و صندوق‌های قرض‌الحسنه، جذب هدایا و کمک خیرین برای بازسازی روستا، پیگیری جذب بودجه‌های دولتی در زمینه آموزش و بهداشت، جذب سرمایه از طریق گردشگری روستا

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

برای مدیریت بحران در روستا اقدام مؤثری انجام دهند.

قابلیت (٦)- نظارت و کنترل ساخت‌وساز: یکی از مسائلی که در روستا و شهرها دیده می‌شود انجام ساخت‌وسازها در کنار مسیر رودخانه‌ها یا گسل‌ها است که نمونه آن در شهر پل‌دختر و معمولان دیده می‌شود. به گزارش خبرگزاری تسنیم، در مدت یک ماه اول سال ۱۳۹۸ تعداد ۱۰۳ مورد تصرف غیرقانونی حریم رودخانه در استان همدان شناسایی‌شده است؛ که شهرستان نهاوند با ۴۰ مورد، رزن با ۱۸ مورد، بهار و تویسرکان هرکدام با ۱۴ مورد، همدان با ۱۱ مورد و فامنین و کبودرآهنگ هرکدام به ترتیب با ۵ و ۶ مورد تصرف غیرقانونی حریم رود را می‌توان به‌عنوان شهرستان‌های با بیشترین و کمترین تصرف غیرقانونی رودخانه در استان نام برد. ازجمله نقش‌های نظارتی که دهیاری‌ها در این زمینه می‌توانند انجام دهند مواردی از قبیل جلوگیری از ساخت‌وساز در حاشیه مسیل، جلوگیری از کشاورزی در مسیل، جلوگیری از شخم بی‌رویه مسیل‌ها و کشت و زرع، جلوگیری از ساخت‌وساز در زمین‌های سست، کنترل نقشه ساختمان‌ها و رد یا قبول مجوزهای ساخت‌وساز می‌باشد.

قابلیت (۷)- مکان‌یابی اسکان موقت: ازجمله موارد دیگری از نقش‌های دهیاران که می‌توانند قبل از بروز بحران انجام دهند عبارتند از: شناسایی نقاط امن در روستا برای اسکان اضطراری اهالی به هنگام بحران، اختصاص زمین در محل مناسب ورودی روستا جهت انتقال حادثه‌دیدگان، شناسایی زمین جهت استقرار اکیپ‌های بهداشتی و درمانی، آمادگی اسکان موقت حادثه‌دیدگان در چادر یا کانکس، پیگیری ساخت پناهگاه‌ها و سکونتگاه‌های موقت.

قابلیت (۸)- تأمین امکانات و خدمات: هرچند دهیاری‌ها برای انجام اقدامات مثل لایروبی مسیل‌ها، ایجاد سوله‌های بزرگ نگهداری مواد غذایی، تهیه کانکس نیاز به بودجه و امکانات بیشتری دارند ولی برخی موارد قبل از وقوع بحران به‌راحتی توسط دهیاری‌ها قابل انجام است: ازجمله، مجهز کردن روستا به امکانات کمک‌های اولیه، تهیه مخازن اضطراری ذخیره آب و موتوربرق، تهیه وسایل گرمایشی، تأمین چادر و پتو جهت اسکان موقت و ذخیره اغذیه کنسروی.

قابلیت (۹)- بهداشتی و درمانی: دهیاری‌ها می‌توانند در مسائل بهداشتی نظیر ضدعفونی مکان‌های عمومی، اطلاع‌رسانی به مردم جهت استفاده از دستکش و ماسک، نظافت معابر با مواد ضدعفونی‌کننده، همکاری دقیق با خانه بهداشت روستا در شناسایی افراد پرخطر و ... همکاری خوبی با مراکز و خانه‌های بهداشت داشته باشند.

قابلیت (۱۰)- هماهنگی سازمانی: دهیاری‌ها می‌توانند همکاری پیوسته و نزدیک با ادارات دولتی و ارگان‌های نظامی و انتظامی در مدیریت بحران در نواحی روستایی داشته باشند. همچنین دهیاری‌ها می‌توانند با همکاری در پژوهش‌های دانشگاهی و مراکز تحقیقاتی نقش مهمی در پیشبرد مطالعات پیشگیرانه ایفا نمایند.

قابلیت (۱۱)- حفاظت زیست‌محیطی: در مناطق روستایی که ارتباط با محیط‌زیست و زمین‌های کشاورزی نزدیک‌تر است مسائل زیست‌محیطی و آگاه‌سازی و فرهنگ‌سازی در این زمینه از اهمیت بالایی برخوردار است؛ بنابراین دهیاری‌ها نقش مهمی در حفاظت از اراضی مرتعی و جنگلی و فضاهای سبز جهت پیشگیری از سیل و ریزگردها، بهره‌برداری متناسب از آب، زمین و پوشش گیاهی و جلوگیری از کاربری‌های غیرمجاز برعهده دارند.

قابلیت (۱۲)- جلب مشارکت مردمی: دهیاری‌ها باید نسبت به جلب مشارکت روستاییان برنامه‌های ویژه‌ای داشته باشند. ازجمله این برنامه‌های می‌توان به مواردی مانند مشارکت دادن مردم در برنامه‌ریزی بحران‌ها، همکاری با مسئولان محلی برای تنظیم طرح‌های کاهش اثر حادثه، مشارکت گروه‌های روستایی برای اجرای فازهای مدیریت بحران، استفاده از مشارکت روستاییان در اجرای مقررات ساخت‌وساز و طرح‌های هادی و استفاده از مشارکت سازمان‌های جامعه‌محور مثل گروه‌های مختلف کشاورزان اشاره داشت.

۲-۵- قابلیت‌ها و نقش‌های دهیاری‌ها در مرحله مدیریت حین وقوع بحران نیز در موارد زیر خلاصه می‌شود:

قابلیت (۱)- تحلیل وضعیت بحران: دهیاران در زمان وقوع حادثه باید نوع و منشأ بحران را شناسایی کنند، میزان خسارات و ضایعات تقریبی را برآورد کنند، وسعت و محدوده جغرافیای بحران را تعیین نمایند، پیامدهای احتمالی بحران را برای جلوگیری از خسارات بیشتر تعیین کنند و درنهایت بخش‌های آسیب‌پذیر و حساس یا گروه‌هایی که در معرض خطر جدی هستند را شناسایی کنند. برای انجام این نقش دهیاران می‌توانند به جمع‌آوری اطلاعات با استفاده از مشاهده مستقیم، مصاحبه با افراد حاضر در محل حادثه، عکس‌برداری و تصویربرداری از محل بپردازند.

قابلیت (۲)- اطلاع‌رسانی سریع: مرحله بعد از تحلیل وضعیت و جمع‌آوری اطلاعات از محل حادثه‌دیده، اطلاع‌رسانی و گزارش دهی به‌موقع به سازمان‌های مربوطه در خصوص بحران پیش‌آمده است. دهیاران می‌توانند با استفاده از رسانه‌ها (موبایل، تلفن، ایمیل) ابتدا گزارش‌های خود را تهیه‌کرده سپس اطلاع‌رسانی نمایند.

قابلیت (۳)- سازمان‌دهی گروه‌های عملیاتی: یکی از نقش‌هایی که دهیاران بلافاصله در حین حادثه می‌توانند بر عهده بگیرند تشکیل ستاد بحران در محل دهیاری با مشارکت دادن گروه‌ها و گروه‌های امداد و نجات و داوطلب است. از این طریق می‌توان با سرعت بیشتر به عملیات نجات افراد از زیر آوار یا سیل‌های ویرانگر پرداخت.

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۷۰. بهار ۱۴۰۲
Urban managment
No.70 Spring 2023

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

قابلیت (٤)- امداد و نجات: ازجمله مواردی که دهیاران در زمینه عملیات امداد و نجات می‌توانند کمک کنند عبارتند از: اسکان اضطراری روستاییان، تلاش برای حفظ خونسردی اهالی روستا، جابجایی صحیح مجروحین و افراد آسیب‌دیده، برآوردن نیازهای اولیه مجروحان، تهیه ماشین‌آلات جهت آواربرداری و بازگشایی معابر، درخواست کمک از نیروهای نظامی، بسیج و هلال‌احمر، دور کردن مردم از نقاط حادثه‌خیز، تخلیه اماکن و سکونتگاه‌های در معرض خطر، کمک به تأمین خدمات پزشکی و درمانی، کمک به تأمین مواد غذایی و بهداشتی برای افراد باقیمانده و مجروحان، تأمین سرپناه (چادر) و ...

قابلیت (٥)- اقدامات انتظامی و امنیتی: با بروز حادثه یا هر نوع بحرانی متأسفانه فرصت سودجویی و سرقت برای برخی افراد سودجو فراهم می‌شود. یکی از وظایف دهیاران در حین وقوع بحران حفاظت از اموال و دارایی‌هایی است که در معرض خطر قرار دارند. ازجمله اقدامات دیگر دهیاران در این خصوص می‌توان به مواردی نظیر همکاری دهیاری با نیروی انتظامی برای برقراری نظم و انضباط در روستا، حفظ امنیت روستا در روزهای اولیه پس از وقوع بحران، انجام اقدامات فوری جهت پیشگیری از خسارت‌های بیشتر مثل قطع کردن سریع برق، گاز و آب اشاره کرد.

قابلیت (٦)- اقدامات روحی روانی: دادن آرامش روحی و روانی به بازماندگان می‌تواند باعث کاهش درد و رنج ناشی از بحران شود؛ بنابراین دهیاران می‌توانند بازماندگان را دلداری داده و آن‌ها را در مکان‌های از قبل تعیین‌شده اسکان دهند. همچنین با انتقال افراد ناتوان زنان و کودکان به محل‌های امن، پخش وعده‌های غذایی گرم، دعوت از روانشناسان، بازیگران و استفاده از گروه‌های دوستانه برای سر زدن به افراد آسیب‌دیده نقش خود را ایفا نمایند.

قابلیت‌ها و نقش‌های دهیاری‌ها در مرحله مدیریت بعد از وقوع بحران در ۵ قابلیت قابل تحلیل و بررسی است:

قابلیت (۱)- ارزیابی و برآورد خسارات: یکی از وظایف دهیاری‌ها بعد از وقوع بحران کمک به ارزیابی و برآورد تقریبی خسارت‌های مادی و معنوی و نقاط عمومی آسیب‌دیده به بخشداری و مقامات بالاتر است. محاسبه خسارت‌ها و برآورد تعداد مساکن تخریب‌شده یا خسارت‌دیده همچنین محاسبه خسارت به دام‌ها، کشاورزی و باغات می‌تواند مسئولین مربوطه در محاسبه و تأمین بودجه لازم برای جبران خسارات کمک کند.

قابلیت (۲)- بازسازی: می‌توان گفت مهم‌ترین مسئله بعد از وقوع بحران، بازسازی نقاط آسیب‌دیده است؛ بنابراین نقش دهیاری در بازسازی بسیار اهمیت دارد.

قابلیت (۳)- پیشگیری: دهیاری‌ها می‌توانند بعد از وقوع بحران با انجام اقداماتی از عواقب و پیامدهای بیشتر بحران جلوگیری کنند. اقداماتی مانند جلوگیری از تجمع و ورود مردم به نقاط آسیب‌دیده پرخطر، همکاری با مراکز بهداشتی و درمانی در انجام اقدامات پیشگیری از شیوع بیماری‌ها، برنامه‌ریزی اسکان آسیب دیدگان مدنظر است.

قابلیت (٤)- بازتوانی و توانمندسازی: دهیاری‌ها در کمک به برگرداندن اوضاع بعد از وقوع بحران به شرایط عادی نقش مهمی می‌توانند ایفا کنند. ازجمله برنامه‌های توان‌بخشی فردی، توانمندسازی اجتماعات روستایی و کشاورزی به‌ویژه زنان روستایی، بازتوانی روحی روانی آسیب‌دیدگان به دلیل تغییر در شرایط زندگی‌شان، معرفی افرادی که سرپرست خود را از دست داده‌اند، ایجاد کمیته‌های تصمیم‌گیری روستایی و تلاش در برگرداندن اوضاع به حالت عادی.

قابلیت (٥)- تسهیلات و خدمات: ازجمله مهم‌ترین تسهیلات برای بازماندگان و آسیب دیدگان، تسهیلات مالی و وام‌هایی است که یا بلاعوض باشند یا اینکه در طولانی‌مدت و بدون بهره قابل بازپرداخت باشند. یکی از اقدامات دهیاری‌ها درخواست وام و کمک‌های مالی بلاعوض به افراد ضعیف و آسیب‌دیده است. ایجاد و تقویت توان مالی و اعتباری روستاییان در بازسازی از طریق تشکیل صندوق‌های مالی خرد، هماهنگی با فرمانداری و بخشداری جهت دریافت بودجه و بازسازی نقاط تخریب‌شده، ایجاد شبکه‌ها و گروه‌های خودیار، ایجاد مرکزی برای تأیید هویت بازماندگان، مفقودین و متوفیان از جمله خدمات دیگر دهیاری‌ها بعد از وقوع بحران است.

نتایج اولویت‌بندی قابلیت‌های دهیاری‌ها در مدیریت بحران نشان داد که مهم‌ترین قابلیت‌های دهیاری‌ها قبل از وقوع بحران شامل مقوله‌های «آموزش»، «هماهنگی سازمانی»، «بهداشتی و درمانی» بوده و این مقوله‌ها می‌بایست بیش از سایر اقدامات مدنظر قرار گیرد و به آن توجه بیشتری قبل از وقوع بحران گردد. نامی (Naomi, 2011) و پریشان (۱۳۹۹) نیز در مطالعات خود به نتایج مشابهی دست یافتند. یافته‌های حاصل از قابلیت‌ها و اقدامات دهیاری‌ها حین وقوع بحران نشان داد مقوله‌های «اطلاع‌رسانی»، «سازمان‌دهی گروه‌ها»، «اقدامات انتظامی و امنیتی» بیشترین تأثیر را در زمان وقوع بحران دارند و دهیاران بیش از هر چیز در شرایط وقوع بحران باید این نکات را مدنظر قرار دهند. از قابلیت‌های عمده دهیاری‌ها در مدیریت پس از بحران اقدامات مهم «بازسازی» ارزیابی زیان‌ها و «تسهیلات و خدمات» می‌باشند. نتیجه این بخش با نتایج مطالعات مارک و همکاران (Marek et al, 2016)، بهمنی و نازک‌تبار (۱۴۰۰) همخوانی دارد. همچنین نتایج تحقیق حاکی از آن بود که میانگین «راهکارهای حین وقوع بحران» بیشتر از سایر مراحل بوده و از دیدگاه پاسخگویان راهکارهایی که در مرحله حین وقوع بحران بکار گرفته می‌شوند بهتر می‌توانند به مدیریت بحران کمک کرده و مؤثر واقع شوند.

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

اقدامات و راهکارهایی که در مرحله قبل از وقوع بحران بیش از همه اهمیت داشته و موردتوجه قرار گرفتند، «لایروبی مسیل‌ها و انهار»، «رفع نواقص شبکه جمع‌آوری آب‌های سطحی» و «استفاده از تجارب سایر دهیاران در نقاط حادثه‌خیز» بود. با توجه به این‌که در سال‌های اخیر روستاهای استان بیشتر با پدیده سیل مواجه بوده و همین امر خسارات زیادی به مزارع و منازل مسکونی در روستاها وارد نموده است، لذا «لایروبی مسیل‌ها و اصلاح شبکه‌های آب سطحی» وزن بالاتری نسبت به سایر راهکارها به خود اختصاص داد. در مورد راهکارهای حین وقوع بحران، نتایج بیانگر آن بود که راهکارهایی مانند «اقدام فوری جهت بهداشت عمومی»، «بسیج کلیه عوامل و تجهیزات و دستگاه‌های اجرایی و خدماتی»، «اقدامات فوری جهت جمع‌آوری تلفات انسانی و نخاله‌های ساختمانی» و «همکاری با کلیه نهادها و دستگاه‌ها جهت رفع سریع موانع» می‌بایست در وهله اول موردتوجه قرار گرفته و قبل از وقوع بحران برای آن تدابیر لازم اندیشیده شود. در این مرحله دو اقدام اساسی موردتوجه قرارگرفته است؛ یکی تأمین بهداشت و جمع‌آوری پسماندهاست که بر شیوع بیماری‌ها در حین وقوع بحران تأثیرگذار است و دیگری تعامل و همکاری سازمان‌ها با یکدیگر جهت حل مشکلات و چالش‌های پیش‌روی دهیاری‌ها؛ که البته این مهم از طریق تدوین طرح جامع مدیریت بحران در روستا امکان‌پذیر است تا بدین‌وسیله نقش و وظایف هر یک از نهادها و سازمان‌های متولی به هنگام وقوع بحران مشخص‌شده و از بی‌نظمی و موازی‌کاری و همچنین هرج‌ومرج در شرایط بحرانی اجتناب گردد. نتایج مطالعه استراب و همکاران (Straub et al, 2020) و جانسون‌آوری و همکاران (JohnsonAvery et al, 2016) این نتیجه را تأیید می‌کند. راهکارهایی که پس از وقوع بحران موردتوجه دهیاران قرار گرفت، شامل «شناسایی و معرفی خسارت‌دیدگان جهت دریافت وام‌های بلاعوض و کم‌بهره»، «هماهنگی جهت برقراری خدمات زیربنایی از قبیل آب، برق، گاز، تلفن» و «اقدامات فوری جهت بازگرداندن وضعیت عادی به مناطق آسیب‌دیده» بود.

بررسی متغیرها و گویه‌های مربوط به اندازه‌گیری سطح قابلیت‌های دهیاری‌ها در مدیریت بحران با استفاده از مدل معادلات ساختاری نشان داد که متغیرها و سؤالات استخراج‌شده و به‌دست‌آمده در این تحقیق از برازش و تناسب خوبی برخوردار هستند. بنابراین می‌توان سؤالات این تحقیق را برای استفاده در سایر نقاط کشور پیشنهاد داد.

پیشنهادهای کاربردی

۱- آموزش و آگاهی‌بخشی به دهیاران در زمینه مدیریت بحران: آموزش و استفاده از تجربیات دیگر دهیاران قبل از بحران در اولویت بالا قرارگرفته است در حالی‌که تأمین امکانات و یا تجهیزات و ماشین‌آلات در اولویت‌های آخر مطرح‌شده‌اند. به نظر می‌رسد که با توجه به ابراز نیاز آموزشی لازم است دوره‌های آموزشی مدولار فنی و حرفه‌ای برای تعالی شغلی دهیاران با هماهنگی مراکز آموزش فنی و حرفه‌ای طراحی و اجرا شود و البته در توسعه و تکامل شغلی ایشان دخالت داده شود. برگزاری کارگاه‌های آموزشی و آموزش‌های مجازی در شرایط کرونایی کشور نیز قابل‌برنامه‌ریزی و اجراست.

۲- طراحی و اجرای سامانه‌های اطلاع‌رسانی سریع و مختص روستاها: سیستم پیش‌آگاهی و اطلاع‌رسانی قبل از وقوع بحران به‌عنوان نقص اصلی این مرحله معرفی شد. اجرای سیستم پیش‌آگاهی سیل، زلزله و بیماری‌های واگیردار نظیر کرونا هرکدام پیش‌نیازهای خود را می‌طلبد. ولی به‌هرحال طراحی و اجرای سامانه‌های اطلاع‌رسانی سریع و مختص محلات مختلف یعنی منطبق بازمان و مکان حائز اهمیت است. همان‌طور که آموزش‌وپرورش و آموزش عالی در شرایط کرونایی کشور به اهمیت رسانه‌های اجتماعی بیشتر پی بردند و شبکه‌های اختصاصی خویش را پیگیری می‌کنند؛ لازم است که معاونت محترم امور روستایی استانداری‌های کشور نیز سامانه‌های اطلاع‌رسانی و هماهنگی یعنی رسانه‌های اجتماعی تخصصی خویش را پیگیری کنند. این سامانه زمینه ارتباط بهتر امور روستایی و دهیاران استان و همچنین همکاری‌ها، آموزش و تبادل افکار دهیاران را فراهم می‌کند.

۳- ایجاد و توسعه شبکه‌های اجتماعی واقعی و مجازی: سازمان‌دهی گروه‌ها از دیگر نواقص اساسی مدیریت حین بحران است. ایجاد و توسعه شبکه‌های اجتماعی واقعی در این مرحله ضروری به نظر می‌رسد. برقراری جلسات حضوری و مجازی و ایجاد زمینه ارتباطات بیشتر دهیاران استان از طریق رسانه‌های اجتماعی موجود یکی از این اقدامات است. همکاری هرچه بیشتر دهیاران شبکه دهیاران استان را تقویت می‌کند و تقویت شبکه دهیاری‌ها از فشار کاری به بخشداری‌ها می‌کاهد.

تقدیر و تشکر

این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی است که با حمایت دفتر امور روستایی و شوراهای استانداری همدان و استفاده از اعتبارات این استانداری انجام شده است. بدین‌وسیله از زحمات دست‌اندرکاران و مسئولین این دفتر و استانداری همدان تقدیر و تشکر می‌شود.

منابع

- احمدیوسفی، رؤیا؛ چوبچیان، شهلا و چیذری، محمد (۱۴۰۰). بررسی اجرای برنامه‌های مدیریت بحران خشک‌سالی در استان کرمان. مدیریت بحران، ۱۰ (۲): ۱۵۷-۱۶۶.
- بهمنی، اکبر و نازک تبار، حسین (۱۴۰۰). بررسی تأثیر سرمایه‌های معیشتی بر بهبود تاب‌آوری روستائیان در همه‌گیری کرونا، تبیین نقش میانجی بهزیستی اجتماعی. مدیریت بحران. (۱۰ ویژه‌نامه کرونا)، ۱۱۵-۱۲۴.

مدیریت شهری
فصلنامه علمی پژوهشی
مدیریت شهری و روستایی
شماره ۷۰. بهار ۱۴۰۲
Urban managment
No.70 Spring 2023

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]

- پریشان، مجید (۱۳۹۹). ارزیابی میزان مهارت مدیریت بحران زلزله در بین مدیران محلی و خانوارهای روستایی مطالعه‌ی موردی: شهرستان قزوین. مدیریت بحران، ۹ (۱): ۱۴۱-۱۵۵.
- مختاری هادی، قربانی زهرا (۱۳۹۷). امکان‌سنجی و بهینه‌سازی ترکیب و زمان‌بندی طرح‌های مدیریت بحران، مدیریت بحران، ۷ (۱): ۷۳-۸۷.
- موسوی، سیروس (۱۳۹۰) قابلیت‌های دهیاری‌ها در مدیریت بحران در روستاها، ماهنامه پژوهشی، آموزشی و ترویجی دهیاری‌ها، ۳۶، صفحات ۳-۶
- Agrawal, A. (2008). The role of local institutions in adaptation to climate change. International Forestry Resources and Institutions Program. IFRI Working Paper #W08I-3. International Forestry Resources and Institutions Program, Ann Arbor, Michigan, USA.
- Ansu, A. (2013). Strengthening Rural Management Education in India. Business Frontiers, 4(1), 1-8.
- Bang, H. & Few, R. (2012). Social risks and challenges in post-disaster resettlement: The case of Lake Nyos, Cameroon. Journal of Risk Research 15 (9), 1141–1157. http://dx.doi.org/10.1080/13669877.2012.705315
- Brown, H. C. P., and D. J. Sonwa. (2015). Rural local institutions and climate change adaptation in forest communities in Cameroon. Ecology and Society 20 (2): 6. http://dx.doi.org/10.5751/ES-07327-200206
- Davenport, T. & Grover, V. (2001). Knowledge Management, Journal of Management Information Systems, 18(1), 3-4.
- Falk, K. (2013). Preparing for Disaster: A Community Based Approach...2nd Rev.Danish Red Cross, Copenhagen.
- Henstra. D. (2010). Evaluating Local Government Emergency Management Programs: What Framework Should Public Managers Adopt? Public Administration Review, 236-247. https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2010.02130.x
- Johnson Avery, E., Graham, M., Park, S. (2016). Planning Makes (Closer to) Perfect: Exploring United States' Local Government Officials' Evaluations of Crisis Management. Journal of Contingencies and Crisis Management, 24 (2), 73-81.
- Kapucu, N., Hawkins, C., Rivera, F. I. (2014). Disaster Preparedness and Resilience for Rural Communities. Public Policy, Vol. 4, No. 4, 215-234.
- Liu, J.Y, Chen, C.H, Chen. I, Yen H.Y. (2006). Seism magnetic anomalies and earthquakes observed in Taiwan during 1998-2001.Physics and Chemistry of the Earth, 31, 215-222.
- Malalgoda, C., Amaratunga. D., & Pathirage, C. (2010). Exploring disaster risk reduction in the built environment. School of the Built Environment. United Kingdom: University of Salford (SOBE), Florida International University.
- Manyena, S. (2006). Rural local authorities and disaster resilience in Zimbabwe. Disaster Prevention and Management 15(5), 810–820. http://dx.doi.org/10.1108/ 09653560610712757
- Marek, Furmankiewicz & Krzysztof, Janc & Aine, Macken-Walsh. (2016). the impact of EU governance and rural development policy on the development of the third sector in rural Poland: A nation-wide analysis. Journal of Rural Studies. Volume 43, Pages 225–234.
- Martínez-Graña, A. M., Boski, T., Goy, J. L., Zazo, C., & Dabrio, C. J. (2016). Coastal-flood risk management in central Algarve: Vulnerability and flood risk indices (South Portugal). Ecological Indicators, 71, 302-316.
- Marwitz, S., Maxson, N., Koch, B., Aukerman, T., Cassidy, J., Belonger, D. (2008). Corporate Crisis Management: Managing a major crisis in a chemical facility, Journal of Hazardous Materials, 159(1), 92-104.
- Morrison, T.H. (2014). Developing a regional governance index: The institutional potential of rural regions. Journal of Rural Studies, 35, 101–111.
- Naomi, W. (2011). Coping capacities and rural livelihoods: Challenges to community risk management in Southern Sri Lanka Binghamton University, Department of Geography, P.O. Box 6000, Binghamton, NY 13902-6000, USA.
- Narisong, H. & Jie, C. & Min, T. (2015). Social trust and grassroots governance in rural China. Social Science Research. Volume 53, Pages 351–363.
- OstikMiake, R. (2011). Forms of community participation in disaster risk management practices Published by Nova Science Publishers. Inc. New York.
- Phillips, J. (2010). Evaluating the Level and Nature of Sustainable Development for a Geothermal Power Plant. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 14, 2414–2425.
- Sánchez-Zamora, P., Gallardo-Cobos, R., & Ceña-Delgado, F. (2014). Rural areas face the economic crisis: Analyzing the determinants of successful territorial dynamics. Journal of Rural Studies, 35, 11-25.
- Shapiro, R. (2007). The Local Connection: Local Government Performance and Satisfaction with Democracy in Argentina, Comparative Political Studies 41(3), 285-308.
- Straub, A. M., Gray, B. J., Ritchie, L. A., & Gill, D. A. (2020). Cultivating disaster resilience in rural Oklahoma: Community disenfranchisement and relational aspects of social capital. Journal of Rural Studies, 73, 105-113.
- Tolgahan, A. Hüseyin Ö. (2016). Natural Disaster Governance: Barriers for Turkey, European
- Uphoff, N., and L. Buck. (2006). Strengthening rural local institutional capacities for sustainable livelihoods and equitable development. World Bank, Washington, D.C., USA.
- Walker, B., L. Gunderson, A. Kinzig, C. Folke, S. Carpenter, and L. Schultz. (2006). A handful of heuristics and some propositions for understanding resilience in social-ecological systems. Ecology and Society 11(1): [Online] URL: http://www.ecologyandsociety. Org/vol11/iss1/art13/

[Downloaded from ijurm.imo.org.ir on 2026-11-02]